

nera, nei kad bus tai, ko dar nėra.⁹ Panašiai jis sako veikalo „Pradžios knygos išdėstymas“ aštuntoje knygoje: „Kadangi Trejybės prigimtis yra visiškai nekintama, ji yra tokia amžina, jog niekas negali būti toks pat amžinas kaip ji.“¹⁰ Panašius žodžius jis sako ir „Išpažinimų“ vienuoliktoje knygoje¹¹.

Šios pažiūros naudai pateikiami dar kiti argumentai, kuriuos filosofai taip pat minejo ir paneigė. Iš jų kebliausias yra sielų begalybės argumentas: jei pasaulis buvo visada, tai sielų turi būti begalybė. Bet šis argumentas netinka: juk Dievas galėjo sukurti pasaulį be žmonių ir be sielų arba žmones sukurti tada, kai sukūrė, net jei visą kitą pasaulį būtų sukūręs nuo amžių, tad nebūtų begalybės sielų, kurios paliko kūnus. Be to, dar neįrodyta, jog Dievas negalėtų padaryti, kad begalybė būtų aktuali.

Yra ir kitų argumentų, bet ši kartą į juos neatsakysiu – tiek dėl to, kad į juos jau atsakyta kitur, tiek dėl to, kad kai kurie iš jų tokie silpni, jog vien savo silpnumu atrodo sustiprinantys priešingų tikėtinumą.

APIE VALDŽIA

Kipro karaliui

DE REGNO

ad regem Cypri

⁹ *Aurelius Augustinus*. De civitate Dei, XII, c. 16, 2 (PL 41, 364).

¹⁰ *Aurelius Augustinus*. De Genesi ad litteram, VIII, c. 23 (PL 34, 389).

¹¹ *Aurelijus Augustinas*. Išpažinimai / iš lotynų k. vertė Eugenija Ulčnaitė, Vaidilė Stalioraitytė. – Vilnius: Aidai, 2004, p. 292 (XI, 30).

Svarstant, ką galėčiau dovanoti, kad tai būtų verta karališkosios didenybės ir atitiktų mano luomą bei pareigas, man pasirodė, kad karaliui ypač vertinga dovana bus knygos apie karaliavimą parašymas. Pagal savo proto gebėjimą kruopščiai joje aptarsiu karalystės kilmę bei karaliaus pareigas dieviškojo Rašto autoriteto, filosofų mokslo ir garbių valdovų pavyzdžių šviesoje. Tikiuosi, kad Tas, kuris yra „Karalių Karalius ir viešpačių Viešpats“ (*Apr 19, 16*), „didis Dievas, galingas Karalius, aukštesnis už visus dievus“ (*Ps 95, 3*), padės man šį veikalą pradėti, dirbti ir jį užbaigti.

PIRMA KNYGA

1. Ką žymi vardas „karalius“

Savo sumanymą pradėsiame aiškinimu, koks maštomas vardo „karalius“ turinys. Visur, kur yra koks nors nukreipimas į tikslą ir kur galima veikti vienaip arba kitaip, reikalingas koks nors vadovas, kurio nurodymu tiesiogiai pasiekiamas deramas

tikslas. Juk besikeičiančių vėjų stumiamas į skirtingas puses laivas nepasiektų skirtojo uosto, jei tuo nesirūpintų jį vedantis vairininkas. O žmogus turi tam tikrą tikslą, į kurį nukreiptas visas jo gyvenimas bei veikla, nes jis veikia pasitelkęs intelektą, ir aišku, kad pastarasis visada veikia tikslingai. Bet žmonės įvairiai siekia to, ką numatė. Tai liudija pati jų pastangų ir veiklos įvairovė. Tad siekdamas tikslo, žmogus reikalingas kokio nors vadovavimo.

O kiekvienas žmogus disponuoja jam iš prigimties iškiępyta proto šviesa, kuria savo veiksmus kreipia į tikslą. Ir jei žmonės gyventų pavieniui, kaip gyvena daugelis gyvūnų, jiems siekiant tikslo nereiktų jokio kito vadovo, bet kiekvienas pats sau būtų karalius, pavaldus aukščiausiajam karaliui – Dievui, pats vadovautų savo veiksmams, pasitelkęs jam Dievo duotą proto šviesą. Bet žmogus iš prigimties yra visuomeninė ir politinė būtybė, gyvenanti būryje net labiau negu visos kitos gyvos būtybės. Tai kyla iš natūralaus prigimtinio būtinumo. Juk gyvūnams gamta parengia maistą, aprenkia kailiais, suteikia ginklą dantų, ragų, nagų pavidalu arba bent greitumą pabėgant. O žmogus iš gamtos negavo nė vieno šių dalykų, bet vietoj to buvo apdovanotas protu, kad visu tuo galėtų apsirūpinti dirbdamas rankomis. Tačiau vieno žmogaus tam nepakanka, nes žmogus pats vienas negeba pakankamai žengti gyvenime. Tad natūralu, jog jis gyvena gausioje bendrijoje.

Be to, gyvūnai įgimtu instinktu atpažįsta, kas jiems naudinga arba žalinga, pavyzdžiui, avis natūraliai vilką laiko priešu. Kai kurie gyvūnai natūraliu instinktu atpažįsta gydomąsias žoles ar ką nors kita, ko jiems reikalinga gyvenant. O žmogui būdingas tik bendras prigimtinis to, kas

jam gyvenime reikalinga, žinojimas, nes remdamasis prigimtiniiais pradais jis geba protu pažinti atskirynes, būtinas žmonių gyvenime. Tačiau neįmanoma, kad vienas žmogus galėtų visa tai apimti savuoju protu. Tad žmogui būtina gyventi bendruomenėje, kad vienas paremtų kita, kad įvairūs žmonės užsiimtų skirtingais proto išradimais, pavyzdžiui, vieni – gydymo menu, kiti – kitkuo, tretį – dar kitkuo.

Geriausiai tai pasireiškia tuo, kad vien tik žmogus vartoja kalbą, kuria vienas savo sumanymą gali puikiausiai perteikti kitam. Gyvūnai vienas kitam tik apskritai perteikia savo išgyvenimus ir juos įvairiai išreiškia, pavyzdžiui, suo pyktį išreiškia lodamas. Taigi žmogus geba su kitu bendrauti labiau negu koks nors kitas būryje gyvenantis gyvūnas, antai gervė arba skruzdė, arba bitė. Tai turėdamas omenyje, Saliamonas pasakė: „Dviem geriau negu vienam, nes jie gauna didesnį atlygį už savo trūšą“ (*Mok 4, 9*).

Tad jei žmogui natūralu gyventi gausioje bendrijoje, tai žmonių visuma reikalinga kokio nors vadovavimo. Juk žmonių gausioje kiekvienas rūpinasi tuo, kas jam dera, – visuma išsisklaidytų į dalis, jei stigtų to, kas turi rūpintis visumos geriu. Panašiai žmogaus arba kokio nors gyvūno kūnas suirtų, jeiigu jame nebūtų bendrosios vadovaujanciosios jėgos, sutelkiančios visus organus bendrajam geriu. Apie tai Saliamonas sako: „Kur nėra kam vadovauti, tauta žūva“ (*Pat 11, 14*).

Tai dera su racionalumu. Juk tai, kas savita, netapatu tam, kas bendra: savitumas išskiria, o bendrybė vienija. Vadinasi, be skatinanciojo kiekvienos savagėri, turibūitai, kasskatina bendraji visu gerį. Todėl visur, kur daugis sutvarkytas

mu, tironas engia būtent pasitelkęs jėga, todėl ir senovės žmonės galinguosius vadino tironais. O jei esant neteisingam valdymui valdo ne vienas, bet daugiau ar bent keli, tai vadinama oligarchija ir reiškia nedaugelio viešpatavimą: būtent kai nedaugelis, siekdami praturėti, engia paprastus žmones ir nuo tirono jie skiriasi tik skaičiumi. O jei esant neteisiam valdymui valdo daugelis, tai vadinama demokratija, arba liaudies valdžia: būtent kai liaudis, plebejai, pasitelkę minios galią, engia turtinguosius. Juk šitaip visa liaudis yra tarsi vienas tironas.

Panašiai reikia skirti teisingą valdymą. Kai valdo kokia nors bendrija, tai vadinama respublika, pavyzdžiui, jei miestas ir šalį valdo karių bendrija. O jei valdo nedaugelis, bet dori žmonės, tai toks valdymas vadinamas aristokratija, t. y. geriausiųjų, arba geriausiųjų, valdžia, o jie patys vadina mi didžiūnais. O jei teisinga valdžia priklauso tik vienam, jis vadinamas karaliumi. Kaip Viešpats pasakė Ezechieliui: „Mano tarnas Dovydas bus jų karalius, ir visi turės vieną ganytoją“ (*Ez 37, 24*). Iš to aiškiai matyti, kad sąvoka „karalius“ sudaro tai, jog vienas yra valdantysis, jis yra ganytojas, siekiantis bendrojo visuomenės gėrio, o ne gėrio sau.

Kadangi žmogui tenka gyventi visuomenėje – likęs vienas negali tenkinti gyvenimo reikmių, – tai visuomenė tuo tobulesnė, kuo labiau ji pati sau pakankama gyvenimo reikmių srityje. Juk pavienė šeima jau yra kai kuo gyvenime pati sau pakankama, būtent ruošdama maistą, augindama palikuonis ir panašiai; pavienis kaimas – kokio nors ūkio srityje, o miestas kaip tobula bendruomenė – visų gyvenimo reikmių srityje; dar tobulesnė visa šalis – dėl būtinumo nugalėti priešus ir tarpusavio

kaip visuma, yra kas nors vadovaujantis. Juk kūnų pasaulyje pirmieji iš jų, būtent dangaus kūnai, pagal dieviškosios apvaizdos tvarką vadovauja kitiems kūnams, o visiems vadovauja protingas kūrinys. Taip pat žmogui siela vadovauja impulsyviajai ir geidžiančiajai dalims. Taip pat tarp kūno narių vienas iš jų – širdis arba galva – yra svarbiausias ir judina likusiuosius. Taigi visur, kur yra daugis, turi būti valdantysis veiksnys.

O kur yra krypsmas ir tikslas, ten pasitaiko tiek derami, tiek nederami siekiai. Todėl ir daugio valdymas būna deramas arba nederamas. Deramas vadovavimas yra toks, jei jis veda į adekvatų tikslą, o nederamas – jei veda į neadekvatų tikslą. O laisvų žmonių visuomenei adekvatus tikslas yra kitoks negu nelaisvų. Juk laisvas yra tas, kuris yra paties savęs priežastis, o nelaisvas – tas, kuris priklauso kitam. Tad jei valdantysis laisvųjų visuomenę nukreipia siekti bendrojo visuomenės gėrio, tai bus deramas ir teisingas valdymas, koks ir tinka laisviesiems. O jei valdžia kreipia ne į bendrąjį visuomenės gėrį, bet į privatų valdanciojo gėrį, tai bus neteisingas ir klaidingas valdymas. Todėl Viešpats per Ezechielį grasina tokiems besirūpinantiems savo nauda valdytojams, sakydamas: „Vargas jums, Izraelio ganytojai, ganiusieji save pačius! Argi ne ganytojų pareiga – ganyti kaimenę“ (*Ez 34, 2*). Taigi ganytojai privalo rūpintis kaimenės gėriu, o valdantieji – jiems pavaldžios visuomenės gėriu.

Tuo atveju, kai esant neteisingam valdymui valdo tik vienas, kuris iš valdymo siekia sau naudą, o ne jam pavaldžios visuomenės gėrio, toks valdovas vadinamas tironu. Pavadinimo kilmė siejama su prievarta, nes, užuot valdęs teisingu-

pagalbos su jais kovojant. Todėl valdantis tobulą bendruomenę, t. y. miestą ir šalį, antonomaziškai¹⁾ vadinamas karaliumi, o valdantis namus vadina mas ne karaliumi, bet šeimnininku, tačiau kai kuo panašus į karalių, dėl to karaliai kartais vadinami tautos tėvais.

Iš to, kas pasakyta, aišku, kad karalius yra tas, kuris vienas valdo miesto ir šalies visuomenę jos bendrojo gėrio labui. Kaip sako Saliamonas: „Kraštui naudinga, kad dirbamą žemę prižiūrėtų karalius“ (*Mok 5, 8*).

2. Kas miestui ir šaliai naudingiau – turėti daug valdovų ar viena

Po to reikia kelti klausimą: kas šaliai ir miestui geriau – būti valdomam daugelio ar vieno. Tai galima svarstyti atsižvelgiant į patį valdymo tikslą.

Kiekvieno valdančiojo ketinimas turi būti skirtas rūpintis gerove to, kam imtasi vadovauti. Juk vairininko užduotis – nepaisant jūroje tykančių pavojų, išsaugoti laivą ir jį nuvesti į saugų uostą. O visuomenės gėrį ir saugumą sudaro jos vienybės, kurią vadiname taika, išsaugojimas. Jei taikos nėra, dingsta visuomeninio gyvenimo naudingumas ir, žinoma, sutrikdyta visuomenė tampa pati sau našta. Tad visuomenės valdytojas labiausiai turi siekti garantuoti vienybę taikoje. Kaip gydytojai nedera svarstyti, ar gydyti jam patikėtą ligonį, taip nedera svarstyti, ar reikta garantuoti taiką jam pavaldžioje visuomenėje. Juk niekas neturi svarstyti tikslo, kurio siekti yra jo pareiga, bet turi svarstyti tai, kas veda į tikslą. Todėl Apaštalas²⁾,

kviesdamas tikinčiuosius vienytiis, sako: „uoliai sergėkite Dvasios vienybę taikos ryšiu“ (*Ef 4, 3*). Tad kuo veiksmingiau valdžia siekia vienybės taikoje, tuo ji naudingesnė, nes naudingesniu vadiname tai, kas veiksmingiau veda į tikslą. Tačiau aišku, kad vienybę lengviau sukuria tas, kuris savo esme vienas, negu ją sukuria daugis, panašiai kaip veiksmingiau šildo tas, kuris savo esme yra karštas. Taigi naudingesnė yra vieno asmens negu daugelio valdžia.

Negana to, aišku, kad daugis niekaip negalėtų visuomenės valdyti, jei būtų visiškai sukirsintas. Juk jis turi būti kažkaip susivienijęs, kad kokiu nors būdu galėtų valdyti, panašiai kaip daugis negalėtų nukreipti laivo į vieną pusę, jei kokiu nors būdu nesusivienytų. O susivienijimas reiškia daugio artėjimą į vienumą. Taigi yra geriau, kad valdytų vienas negu į vienumą artėjantis daugis.

Be to, tai, kas atitinka prigimtį, yra geriausia, nes prigimtis pavieniuose esiniuose sukelia tai, kas geriausia. O bendrasis valdymas natūraliai yra vieno valdymas. Juk iš daugelio narių vienas narys, būtent širdis, judina visus kūno narius; taip pat sielos dalims vadovauja vienas pamatinis gebejimas, būtent protas. Bitės turi vieną valdovą, o visos visatos kūrėjas ir valdytojas yra vienas Dievas. Ir tai protinga. Juk kiekvienas daugis kyla iš vieno. Kas sumaniai sukurtas, tas remiasi prigimtinio dalyku, ir iš sumanumo gimęs kūrinys tuo geresnis, kuo panašesnis į tai, kas yra prigimtyje. Tad neišvengiama, jog žmonių bendruomenėi geriausia, jei ją valdo vienas.

Tai rodo ir patyrimas. Juk šalys ir miestai, kuriuos valdo ne vienas, kankinasi dėl nesutarimų ir vilnija netaikingumu, tarsi išpildytų Viešpaties per

pranašą išsakyta skunda: „Daug piemenų nusiaubė mano vynuogyną“ (*Jr 12, 10*). Ir priešingai, vieno karaliaus valdomos šalys ir miestai džiaugiasi taika, klesti teisingumas ir džiugina turtingumas. Todėl Viešpats savo tautai per pranašus kaip didžiulę dovana žada, jog jai nustatys vieną galvą ir kad jiems bus vienas valdovas.

3. Tirono valdžia yra blogiausia

Kaip karaliaus valdžia yra geriausia, taip tirono valdymas yra blogiausias. Respublikai priešrešinama demokratija, nes, kaip sakyta, abiem atvejais valdo daugis; aristokratijai priešpriešinama oligarchija, nes ir vienoje, ir kitoje valdo ne daugelis; o karaliavimui – tironija, nes ir vienu, ir kitu atveju tai – vieno valdžia. Jau parodėme, kad karalystė yra geriausias valdymas. O kadangi geriausiam priešpriešinamas blogiausias, tirono valdymas yra blogiausias.

Be to, veiksmingiau pasiekia tikslą suvienyta galia negu išsklaidyta arba padalyta: kai daugelis susijungia drauge, patraukia tai, ko patraukti neįstengia susiskirstę į atskiras grupes. Tačiau panašiai kaip yra naudingiau, kad gerio labui veikianti galia labiau vienytųsi, idant gerį darytų didesne jėga, lygiai taip yra žalingiau, kai blogi daranti galia yra viena, o ne pasiskirsčiusi. O neteisingai valdancojo galia sukelia visuomenėje blogį, nes bendrąjį visuomenės gerį ji nukreipia tik į gerį sau. Taigi kaip teisingai valdant kuo labiau valdantysis yra vienas, tuo naudingiau jis valdo, ir monarchija naudingesnė už aristokratiją,

o aristokratija naudingesnė už respublika, – taip priešingai esti neteisingai valdant: aiškus dalykas, kad kuo labiau valdantysis yra vienas, tuo daugiau jis padaro žalos. Tad tironija žalingesnė negu oligarchija, o oligarchija žalingesnė negu demokratija.

Maža to, valdymas tampa neteisingas tuo, kad valdovas panikines bendrąjį visuomenės gerį, siekia gerio sau. O valdymas neteisingas tuo labiau, kuo labiau nutolsta nuo bendrojo gerio. Nuo bendrojo gerio labiau nutolstama oligarchijoje, kai siekiama gerio nedaugeliui, negu demokratijoje – joje siekiama gerio daugumai. O dar labiau nuo bendrojo gerio nutolstama tironijoje, kur siekiama gerio tik vienam. Juk kiekvienai visumai daugelis yra artimiau negu nedaugelis, o nedaugelis artimiau negu tik tai vienas. Tad tirono valdymas yra labiausiai neteisingas.

Tai taip pat darosi aišku, apmašcius dieviškosios apvaizdos, kuri viskam vadovauja geriausiai, tvarka. Juk geris daiktuose randasi iš kokios nors vienos tobulos priežasties, nes visa, kas gali sukelti gerį, tarsi susivienija; o blogis randasi atskirai iš pavienių trūkumų. Juk kūnas nebus gražus, jei visi jo nariai nebus deramai sudėti; o bjaurasti sukelia nederamas kurio nors nario susiklostymus. Tad bjaurastis randasi įvairiai dėl skirtingų priežasčių, o grožis – vienu būdu iš vienos tobulos priežasties. Taip yra visur, kur gera ir bloga, lyg Dievas rūpintųsi, kad iš vienos priežasties kylantis geris būtų stipresnis, o iš daugelio priežasčių kylantis blogis būtų silpnesnis. Vadinasi, yra geriau, kad teisinga valdžia priklausytų tik vienam asmeniui – tada ji stipresnė. O jei valdžia nutolsta nuo teisingumo, yra geriau, kad valdytų daugelis –

tada ji silpnesnė ir valdantieji vienas kitam kenkia. Taigi tarp neteisingų valdymų pakenciamesnė yra demokratija, o blogiausia yra tironija.

Tai labiausiai paaiškėja stebint tironų daroma blogi. Kadangi tironas siekia privataus gėrio, paniekinęs bendrąjį, tai jis įvairiai engia valdinius, nes pats priklauso nuo įvairių aistrų, kurios jį skatina siekti kokio nors gėrio sau. Jei leidžiasi įkalinamas godumo, tai grobia valdininkų turta, kaip sako Saliamonas: „Teisingumu karalius padaro savo kraštą saugų, o tas, kuris užkrauna didelius mokesčius, jį pražudo“ (*Pat 29, 4*). Jei leidžiasi įveikiamas pykčio, jis bet kuria dings-timi pralieja kraują, kaip pasakė Viešpats per Ezechielį: „Jos didžiūnai lyg vilkai drasko grobi, lieja kraują“ (*Ez 22, 27*). Išminčius taip pat išpėja, kad tokios valdžios reikia vengti: „Laikykis atokiai nuo žmogaus, kuris turi galios užmušti, ir tau nesivaidens mirties baimė“ (*Sir 9, 13*), nes ją naudoja ne teisingai, bet žudo pagal valios įgeidį. Taigi tada saugumas neįmanomas, nes dėl teisės ignoravimo viskas yra nepatikima. Ir tada niekas negali stiprėti, nes viskas priklauso nuo kito valios, jeigu nesakytum – nuo įgeidžio.

Tironas apiplėšia valdinius ne tik kūniškų gėrybių srityje, bet ir trukdo jiems siekti dvasinių gėrybių. Kadangi jis labiau geidžia valdžios, negu būti naudingas, todėl trukdoma bet kokia valdinių pažanga, nes įtaria, kad bet koks valdinių iškilimas pakenks jo nederamam viešpatavimui. Tironams itartinesni yra geri žmonės, o ne blogieji, ir jie visada baisiai bijo svetimos dorybės. Tad tironai stengiasi neleisti, kad jų valdiniai taptų dorybingi ir pasisemtų didžiadvasiškumo dvasios, nes tada neperneštų jų nederamo viešpatavimo. Tironai taip pat siekia,

kad tarp valdinių neįsitvirtintų draugystės ryšiai ir kad jie nesidžiaugtų abipuse taikos nauda, nes kai vienas kitu nepasitiki, negali ko nors imtis prieš jų valdymą. Todėl tarp valdinių pasėja nesantaiką, o esamą nesantaiką palaiko ir uždraudžia tai, kas žmones sieja, pavyzdžiui, draugijas ir susirinkimus bei panašius dalykus, kurių dėka tarp žmonių gimsta bičiulystė ir pasitikėjimas. Dar jie siekia, kad valdininkai netaptų nei stiprūs, nei turtingi, nes juos įtaria remdamiesi savo klatinga sąžine, – kadangi patys galią ir turtus naudoja kitiems kenkti, tai baiminasi, kad valdinių galia ir turtai jiems nepakenktų. Todėl Jobo knygoje apie tironą sakoma: „Siaubo klyksmas aidi jo ausyse; ramybės metu“ [vadinasi, jam niekas negresia] „užklumpa jį plėšikai“ (*Job 15, 21*).

Taip ir atsitinka, kad valdant tironams dorų žmonių būna nedaug, nes valdovai, kurie privalo vesti valdinius į dorybę, jiems niekšiskai pavydi dorybės ir kiek galėdami jai kliudo. Juk, kaip pasakė Aristotelis¹, narsių vyrų netrūksta ten, kur gerbiami narsiausieji. O Tulijus² sako: „Visada guli sustingę ir menkai plėtojasi tai, kas negerbiama“³. Pagaliau natūralu, kad baimėje gyvenantys žmonės išsigimsta į vergiškai paklusnius ir tampa silpnadvasiai drąsos ir ištvermės reikalaujanciuose reikale. Tai akivaizdžiai matyti šalyse, kurias ilgai valdė tironai. Todėl Apaštalas Laiške kolosiečiams sako: „O jūs, tėvai, neerzinkite savo vaiku, kad jie nepasidarytų baikštūs“ (*Kol 3, 21*).

¹ Žr.: *Aristotelis*, *Nikomacho etika* / iš sen. graikų k. vertė Jonas Dumčius // *Aristotelis*. Rinkiniai raštai. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 114 (III, 8, III 6 a).

² *Cicero*. *Tusculanae disputationes*, I, 2.

Matydamas tironijos žala, karalius Saliamonas sako: „Kai kraštas maištauja, jame daug valdovų“ (*Pat 28, 2*), nes būtent dėl tironų niekšiskumo valdiniai dorybių tobulumu silpsta. Ir toliau sako: „kai nedorėliai valdo, tauta dejuoja“ (*Pat 28, 2*), nes atsidūrė nelaisvėje. Ir dar: „Kai nedorėliai paima viršų, žmonės bėga slėptis“ (*Pat 28, 28*), kad išvengtų tironų žiaurumo. Čia nieko nuostabaus, nes žmogus, kuris valdo be proto ir pagal savo siešlos įgeidi, niekuo nesiskiria nuo laukinio gyvulio. Todėl Saliamonas sako: „Kaip riaumojantis liūtas ir raji mėška yra nedoras vargingos tautos valdovas“ (*Pat 28, 15*). Dėl to žmonės nuo tironų slepiasi kaip nuo grobuonių žvėrių, ir pasiduoti tironui – tai tas pat, kaip kristi veidu priešais įsiutusį žvėrį.

4. Kodėl valdiniai neapkenčia karališkojo taurumo

Kadangi monarchija, t. y. vieno viešpatavimas, gali būti geriausia ir blogiausia valdžia, tai daugeliui karališkasis taurumas nepakenčiamas dėl jo virsmo tironija. O geisdami karališkosios valdžios, kai kurie virsta žiauriais tironais, ir daug valdovų vaikosi tironijos, dangstydami karališkuoju taurumu.

Akivaizdus pavyzdys yra Romos respublika. Romėnų tauta išvarė karalius, nes negalėjo pakęsti karališkojo, o vėliau tironiškojo išpuikimo. Įsteigė sau konsulatą bei kitas valdžios institucijas, kuriomis ėmė juos valdyti ir jiems vadovauti, siekdamos monarchiją paversti aristokratinė santvarka. Kaip sako Salustijus³, „sunku patikėti, kaip valstybė, atgavusi laisvę, neįtikėtinai trumpu laiku

išaugo“³. Juk dažnai atsitinka, kad žmonės, gyvenantys valdant karaliui, nerangiai prisideda prie bendrojo gėrio, nes mano, jog jų indėlis į bendrąjį gerį neatneša jiems jokios naudos, o nauda teikia tam, kuris valdo bendrąjį gerį. Tačiau kai mato, kad bendrojo gėrio nevaldo vienas, liaujasi jį laikę tarsi svetimu, kiekvienas prie jo prisideda kaip prie savojo gėrio. Tad patyrimas rodo, kad valstybė, valdoma kasmet keičiamų vadovų, kartais gali nuveikti daugiau, negu galėtų tris ar keturias tokias valstybes turėdamas karalius. Ir nedidelė karaliaus uždėta našta pakeliama sunkiau, negu piliečių bendruomenės nustatytos didelės prievolės. Tai patvirtino plečiantis Romos respublikai. Juk liaudis lygiai taip pat stoji į kariuomenę, kaip ir mokėjo mokesčius kareiviams išlaikyti. O kai bendrosioms reikmėms mokesčių buvo per maža, „visuomeniniam tikslams naudoti privatūs išteklių tokie mastu, kad net senatoriai sau visai nepasilikto aukso, išskyrus vieną auksinį žiedą ir sagą kaip savojo orumo ženklą“⁴.

Tačiau žmones nuvargino nepaliaujamos nesantaikos, kurios peraugo į pilietinius karus. Per šiuos karus iš jų atėmė laisvę, dėl kurios jie labai stengesi, ir jie atsidūrė imperatoriaus valdžioje, nes imperatoriai iš pat pradžių nenorėjo vadintis karaliais – toks nepakenčiamas romėnams buvo šis vardas. Kai kurie iš jų, laikydamiesi karališkojo papročio, ištikimai rūpinosi bendruoju gėriu, ir jų pastangomis Romos respublika išaugo bei išsilaikė. Tačiau dauguma jų buvo tironai, o priešų

³ *Gaius Salustijus Krispas*. Katilinos samokslas... / iš lotynų k. vertė Janina Mažulienė. – Vilnius: Vaga, 1973, p. 12(7, 3).

⁴ *Aurelius Augustinus*. De civitate Dei, III, 19 (PL 41, 87).

atžvilgiu – tingūs ir bejėgiai, tad ir sužlugdė Romos respublika.

Panašus procesas ištiko hebrajų tautą. Iš pradžių, kai hebrajus valdė teisėjai, priešai juos plėšė iš visų pusių, nes kiekvienas darė tai, kas jam atrodė gera. Jiems prašant Dievas davė jiems karalius. Tačiau dėl karalių pagedimo jie liovėsi garbinę vieną Dievą ir galiausiai pateko į nelaisvę.

Taigi pavojai gresia iš dviejų pusių: arba bijantis tironijos vengiama geriausias karališkosios valdžios, arba kai jos geidžiama, ji virsta tironiškuoju klasingumu.

5. Mažesnis blogis yra monarchijos virsmas tironija negu daugelio didžiųjų valdžios pagedimas

Bet kai tenka rinktis iš dviejų valdžios sistemų, kurių kiekvienai gresia pavojus, reikia visa galia pasisakyti už tą, iš kurios, atrodo, kyla mažesnis blogis. O iš monarchijos, jei ji virsta tironija, kyla mažesnis blogis negu iš daugelio didžiųjų valdžios, kuri pagenda. Juk iš daugelio valdžios dažnai kyla nesantaika, kuri naikina taikos gėrį, ypač svarbų pilietinei bendruomenei. Tironija šio gėrio nenaikina, bet ji kėsina į pavienių žmonių gėrybes, nebent jos savivalė siauteja visoje visuomenėje. Taigi reikia labiau norėti vieno valdžios, o ne daugelio, nors abiem atvejais iš to kyla pavojų.

Be to, atrodo, kad labiau vengti reikia to, iš ko gali kilti daugiau pavojų. O dideli pavojai visuomenei dažniau kyla, kai valdo daugelis, negu

kai valdo vienas. Juk dažniau atsitinka taip, kad savąja nuostata dėl bendrojo gėrio labiau silpnėja kas nors iš daugio, negu tai būdinga vienam. O kai kas nors iš daugelio vadovų liaujasi laikęsis bendrojo gėrio nuostatos, tuomet gresia nesutarimai visoje valdinių bendruomenėje – juk jei grumiasi kunigaikščiai, kyla nesutarimai visoje bendruomenėje. Tačiau jei vadovauja vienas, prastai jis atsižvelgia į bendrąjį gėrį. O jei nuobendrojo gėrio nusigrėžia, iš to ne iš karto kyla nuostata engti valdinius – pastaroji yra tironijos savivalė, o tironija, kaip parodėme, yra klastingiausias valdymas. Taigi labiau reikia vengti pavojų, kylantių iš daugelio valdymo, negu kylantių iš vieno valdžios.

Maža to, daugelio valdymas turbūt dažniau virsta tironija negu vieno valdymas. Juk kai valdant daugeliui gimsta nesantaika, dažnai atsitinka, kad vienas nugali kitus ir pasisavina išskirtinį viešpatavimą visuomenei. Tai aiškiai galima matyti iš to, kas buvo praetyje. Juk beveik visos daugelio valdžios baigėsi tironija, ir tai aiškiai matyti Romos respublikoje. Ją ilgai valdė daugelis valdytų ir joje atsirado priešiškus, nesantaika ir pilietiniai karai, kol pateko į žiauriausių tironų rankas. Ir jei kas nors kruopščiai visuotiniu matmeniu ištirs istorinius faktus bei tai, kas vyksta dabar, įsitikins, jog tironija dažniau apėmė šalis, valdomas daugelio, negu valdomas vieno. Tad jei monarchijos, kuri yra geriausias valdymas, atrodo, reikia labiausiai sergėtis dėl tironijos grėsmės, tai vis dėlto tironija pasitaiko ne rečiau, bet dažniau ten, kur valdo daugelis, o ne vienas. Tenka atvirai pripažinti, kad yra geriau gyventi valdant vienam karaliui, negu valdant daugeliui.

6. Ką daryti, kad karalius netaptų tironu

Kadangi vieno valdymui kaip geriausiam reikia teikti pirmenybę, tačiau pasitaiko, kad jis virsta tironija ir tai, kaip aišku iš to, kas pasakyta, yra blogiausia, – todėl visuomenė turi uoliomis pastangomis rūpintis karaliumi, kad ji nepatektų į tironiją.

O pirmiausia būtina, kad tie, kuriems tai reikia daryti, iškeltų karaliumi tokį žmogų, kuris neturi polinkio į tironiją. Todėl Samuelis, šlovindamas dieviškąją apvaizdą už karaliaus paskyrimą, sako: „Viešpats susiieškojo vyrą pagal savo širdį, Viešpats paskyrė jį būti savo tautos valdovu“ (*ISam 13, 14*). Paskui valdymą karalystėje reikia sutvarkyti taip, kad jau nustatytas karalius neturėtų progos įvesti tironiją. Kartu reikia jo valdžią taip riboti, kad negalėtų lengvai nukrypti į tironiją. Kaip tai padaryti, netrukus aptarsime. Galiausiai reikia rūpintis galimybė pasipriešinti, jei karalius nukryptų į tironiją.

O kad tironija neišsiskotų, kuri laiką naudingiau pakęsti nuosaikią tironiją, negu veikiant prieš tironiją sukelti už ją pačią daug didesnių pavojų. Juk gali atsitikti taip, kad su tironija kovojantys negalės jos įveikti, o sukurstytas tironas dar labiau sėls. Arba kai kas nors tironą gali įveikti, tuomet tautoje dažnai kyla didžiausi nesutarimai tiek sukylant prieš tironą, tiek jį nuvertus, kai visuomenė nustatant santvarką susiskirsto į partijas. Kartais atsitinka, kad kam nors padedant visuomenė išvaro tironą, o atėmusi valdžią griebiasi tironijos, ir bijodama, kad iš ko nors nepatirtų to, ką ji padarė ankstesniajam, dar labiau pavergia valdi-

nus. Paprastai su tironija ir nutinka taip, kad už ankstesniąją tironiją sunkesnė būna paskutinioji, nes ji ne tik nenumeta iki tol buvusios naštos, bet savo širdies klatingumu dar prasmano ir naują. Todėl kai visi sirakūziečiai geidė tūlo tirono Dionisio⁵ mirties, kažkokia senutė be paliovos meldėsi už jo gyvybės ir valdžios išsaugojimą; kai tironas tai sužinojo, paklausė jos, kodėl ji taip daro, ji atsakė: „Kai buvau mergaitė, kadangi turėjome žiaurų tironą, geidžiau kito. Jį nužudžius atėjo žiauresnis, todėl jo viešpatavimo pabaigą laikiau didinga. Kaip trečiasis, tu tapai dar žiauresniu mūsų valdovu. Tad jei tavo sunaikins, į tavo vietą ateis dar blogesnis“⁴⁵.

Bet kai tironijos nusizengimai darosi nepakeliami, kai kas ima manyti, jog veiklių vyrų dorybė būsianti pašalinti tironą ir gresiant mirčiai rizikuoti išlaisvinant visuomenę. Tokio elgesio pavyzdį aptinkame ir Senajame Testamente. Mat kažkoks Ehudas panardino durklą Eglono – Moabo karaliaus, sunkia nelaisve engusio Dievo tautą, – strėnose ir tapo tautos teisėju (*Ts 3, 12–30*). Tačiau tai nesiderina su apaštališkuoju mokslu. Juk Petras mus moko: „būkite klusnūs šeimininkams, ne tik geriems bei švelniems, bet ir įnoringiems. Tai malonė, jei kas, pažindamas Dievą, pakelia vargus ir nekaltai kenčia“ (*1 Pt 2, 18–19*). Todėl kai daugelis romėnų imperatorių tironiškai persekiojo krikščioniškąjį tikėjimą, labai daug tiek kilmingųjų, tiek liaudies atsivertė į tikėjimą, ir jie nesipriešino, bet kantriai mirė už Kristų ir šlovino Jį, kai buvo ginkluoti, kaip atsi-

⁵ *Valerius Maximus. Factorum et dictorum memorabilium, libri IV, VI, c. 2.*

tiko šventajame tebiečių legione. O Ehuda reikia laikyti veikiau prieš negu tautos valdovo žudiku. Todėl ir Senajame Testamente rašoma, kad Judo karaliaus Jehošo, nors atitraukusio nuo Dievo kulto, žudikai buvo nužudyti ir tik jų sūnūs apginti remiantis įstatymais (*2Kar 14, 6*).

Visuomenei bei jos valdovams būtų pavojinga, jei vadovaujantis savo supratimu būtų rengiami pasikėsinimai ir valdovus, nors jie ir tironai. Juk dažnai tokius pavojus leidžiasi blogieji, o ne gerieji. Paprastai karalių valdymas veši blogiu ne mažiau negu tironų – kaip sako Saliamonas, „išmintingas karalius išsijoja nedorėlius“ (*Pat 20, 26*). Tad jei pasikėsinimas, remiantis savo įsitikinimu, būtų leidžiamas, visuomenei labiau pašalinus tironą.

Atrodo, kad prieš tironų žiaurumą reikia stoti remiantis ne savo įsitikinimu, bet viešuoju autoritetu. Pirma, jei kuri nors visuomenė turi teisę turėti karalių, tai būtų teisinga, kad ji taip pat galėtų ji nuversti arba pažaboti jo galia, jei jis karaliaus valdžia tironiškai piktnaudžiauja. Ir reikia manyti, kad tokia visuomenė, nuversdama tironą, nusideda neištikimybę, net jei iki tol jam visuomet paklausdavo, nes jis nusipelno, kad valdiniai nesilaikytų sutarties su juo – valdydamas visuomenę jis nebuvo ištikimas, kaip reikalautų ja karaliaus pareiga. Šitaip romėnai Tarkvinių Išdidųjų⁶⁾, kuri iki tol pripažino karaliumi, nuvertė nuo sosto dėl jo bei jo sūnų tironiško valdymo ir jį pakeitė mažesne, būtent konsulų, valdžia. Taip pat Domicianas⁷⁾, kuris atėjo po labai nuosaikių imperatorių – savo tėvo Vespasiano⁸⁾ ir brolio Tito⁹⁾, – buvo Romos senato nušluotas už tironiją: senatas teisėtai ir išganingai nutarimu atšaukė

kaip negaliojančius visus jo romėnams padarytus nukrypimus. Senato nutarimas lėmė tai, kad laimintasis Jonas Evangelistas, Dievo pamiltas mokynys, galėjo grįžti į Efesą, nes Domicianas jį buvo pasmerkęs išstremti į Patmo salą.

O jei kas nors ankstesnis turi teisę rūpintis karaliumi visuomenės labui, tai į jį reikia kreiptis pagalbos prieš tirono niekšiskumą. Šitaip Archelajui¹⁰⁾, kuris jau pradėjo Judėjoje karaliauti vietoj savo tėvo Erodo¹¹⁾ ir sekė tėvo klatingumu, žydamas prieš jį pateikus skundą imperatoriui Augustui¹²⁾, pirmiausia buvo apribota valdžia, t. y. atimtas karaliaus vardas ir pareigos bei pusė karalystės dviųjų jo brolių naudai, galiausiai – kadangi ir šiu būdu nepavyko sutramdyti jo tironijos – imperatorius Tiberijus¹³⁾ jį ištrėmė į Galijos miestą Lioną.

O jei apskritai negalima gauti žmogiškos pagalbos prieš tironą, reikia kreiptis į Dievą, kuris yra „nuengtųjų tvirtovė, tvirtovė nelaimės metu!“ (*Ps 9, 10*). Juk jo galioje žiauria tirono širdį nukreipti į romumą, pasak Saliamono ištaros: „Karaliaus širdis – vandens srovė Viešpaties rankoje, jis nukreipia ją kur tik nori“ (*Pat 21, 1*). Jis karaliaus Ahasvero, ketinusio išduyti žydus, žiaurumą nukreipė į romumą (*Est 8, 16*). Jis žiaurų karalių Nebukadnecarą¹⁴⁾ taip pakeitė, kad šis tapo dieviškosios galybės šauklu: „Dabar aš, Nebukadnecaras, šloviniu, aukštinu ir garbinu Dangaus Karalių, nes visi jo darbai teisingi ir jo keliai teisūs; jis gali pažeminti išdidžiai besielgiančius“ (*Dan 4, 34*).

O tironus, kuriuos pripažins netinkamais ativersti, Jis gali pašalinti iš viešumos arba nukelti į žemesnę padėtį. Kaip sako Išminčius: „Viešpats sugriauna valdovų sostus ir vietoj jų į sostą sodina nusizėminusius“ (*Sir 10, 14*). Tai Jis, matydamas

savosios tautos priespaudą Egipte ir girdėdamas jos aimanavimą, tironą faraoną kartu su jo kariuomene įvarė į jūrą. Tai Jis minėta Nebukadnecara, kuris anksčiau kilo į puikybę, išmetė ne tik iš karaliaus sosto, bet net iš žmonių bendrijos ir prilygino gyvuliui (*Dan 4, 30*). Ir Jo ranka nėra per trumpa, kad negalėtų savo tautos išvaduoti iš tironų. Juk per pranašą Izaiją žadėjo, kad duos savo tautai „atilsį nuo kancios ir baimių, nuo nuožmios vergijos“ (*Iz 14, 3*), kuria iki tol buvo engiama. O per Ezechielį sako: „išgelbėsiu savo avis iš jų nasrų“ (*Ez 34, 10*), t. y. iš ganytojų, kurie gano patys save, nasrų. Tačiau tauta turi liautis nusidėti, kad pelnytų prieigą prie Dievo šiai geradarystei. Juk Dievas leidžia nenaudėlių viešpatavimą kaip bausmę už nuodėmes, Ozejo lūpomis sakydamas: „Daviau tau karalių savo įniršiu“ (*Oz 13, 11*) bei *Jobo* knygoje: „Dėl žmonių nuodėmių jis padaro, kad karaliauja piktadarys“ (*Job 34, 30*). – *Vulgata*). Vadinasi, kad tironų kirčiai liautųsi, reikia pašalinti nuodėmę.

7. Pasaulietiškoji garbė ir šlovė karaliui nėra pakankamas apdovanojimas

Kadangi, kaip sakyta, karaliaus pareiga yra rūpintis visuomenės geriu, tai karaliaus tarnyba atrodytų esanti nepakeliamą, jei iš jos nekiltų koks nors geris sau. Tad reikia pažiūrėti, koks apdovanojimas yra adekvatus geris karaliui.

Kai kas mano, kad karaliui apdovanojimas yra kaip tik garbė ir šlovė. Tulijus veikale „Apie respubliką“ sako, kad valstybės vadovas gyvena

šlovė⁶. Atrodo, kad Aristotelis tai pagrindžia „Eti-koje“, teigdamas, jog valdovas, kuriam nepakan-ka garbės ir šlovės, neišvengiamai tampa tironu⁷. Juk gėrio sau siekis įdiegtas visoms sieloms; tad jei valdovas nesitenkina šlove ir garbe, jis sieks prabangos ir turty ir todėl bus linkęs valdinius engti bei skriausti.

Bet jei su šia ištara sutiktume, iš jos išplauktų daug nederamų dalykų. Pirma, karaliams būtų skriauda, jei jie už tokį trapų atpildą turėtų tiek darbų ir rūpesčių. Juk žmonių reikaluose nieko nėra trapiau, negu žmonių palankumu įgyta šlovė ir garbė, nes tai priklauso nuo žmonių nuomonių ir žodžių, už kuriuos nėra nieko nepastovesnio. Todėl pranašas Izaijas tokią šlovę vadina laukų gėle (*Iz 40, 6*). Be to, žmogiškosios šlovės geidimas žaloja sielos didingumą, nes kas ieško žmonių palankumo, turi tarnauti jų valiai visais žodžiais ir veiksmais – stengdamasis visiems įtikti, tampa atskirų žmonių belaisviu. Todėl tas pats Tulijus knygoje „Apie pareigas“ sako, jog reikia saugotis šlovės geismo: „Juk ji pagrobia dvasios laisvę, kuri turi būti didžiadvasio vyro tikras pasitenkinimas“⁸. O valdovui, kuris pašauktas didiems dalykams, niekas labiau nedera kaip didžiadvasiškumas. Tad žmogiškoji šlovė nėra deramas apdovanojimas už karaliaus tarnystę.

Visuomenei taip pat būtų skriauda, jei valdovams būtų nustatytas toks apdovanojimas. Juk pakanka šlovei, kaip ir kitoms žemiškomis gėrybėms, yra gerojo žmogaus pareiga: kas doras ir galingas

⁶ Cicero. *De Respublica*, V, c. 7.

⁷ Aristotelis. *Nikomacho etika*, p. 158 (V, 6, 1134 b).

⁸ Cicero. *De officiis*, I, c. 20.

dvasia, dėl teisingumo privalo šlovę laikyti nesvarbiu dalyku kaip ir pragyvenimo lėšas. Čia ir yra paradoksas, kad dorybės sekmuo yra šlovė, o dorybei šlovė yra nesvarbus dalykas, – taip menkindamas šlovę žmogus tampa vertas šlovės, pasak Fabiaus¹⁵ „Kas šlovę niekina, įgyja tikrąją šlovę“¹⁶. O apie Katoną¹⁶ Salustijus sakė: „Juo mažiau jis siekė garbės, juo daugiau jam jos teko“¹⁰. Ir Kristaus mokiniai elgėsi kaip Dievo tarnai „gerbiami ir žeminami, šmeižiami ir giriami“ (2 Kor 6, 8). Taigi gerųjų laikoma nesvarbiu dalyku šlovė nėra deramas apdovanojimas gerajam vyrui. Tad jei tik tolia gėrybė būtų skirta valdovams, iš to išplauktų, kad gerieji vyrai nesiuimtu valdyti, o jei imtųsi, liktų neapdovanoti.

Maža to, iš šlovės geismo gimsta grėsmingas blogis. Juk jau daugelis be saiko siekė šlovės karuose ir žuvo kartu su savo kariaunomis, o tėvynės, atitekusios priešams, laisvė virto nelaisve. Todėl romėnų valdovas Torkvatas¹⁷, norėdamas parodyti pavyzdį, jog reikia vengti išskirtinumo, nužudė savo sūnų (kuris, priešingai jo įsakymui, prieš savo kurstyto iš jaunatviško įkarščio, užuot jį įveikęs, nukovė), kad savivalės pavyzdys neatneštų daugiau blogio, negu būtų naudos šlovinant priešų nukovimą.

Šlovės geisimą lydi dar kita yda – apsimitimas. Juk sunku įgyti tikrąjį šaunumą, tai pavyksta nedaugeliui ir tik jiems priklauso garbė ir šlovė. O daugelis šlovės geisdami apsimita esą šaunūs, kaip sako Salustijus: „Garbės troškimas daugelį mirtingųjų padarė veidmainiais, privertė viena

⁹ Titus Livius. Ab urbe condita, XXII, 39.

¹⁰ Gajus Salustijus Krispas. Katilinos sąmokslas, p. 61 (54, 6).

turėti širdy, kita sakyti, draugystę ir nedraugystę vertinti ne pagal naudą ir labiau branginti gražų veidą negu gerą širdį“¹¹. Bet ir mūsų Išganytojas pavadino hipokritais, arba veidmainiais, tuos, kurie daro gerus darbus, „kad būtų žmonių matomi“ (Mt 6, 5). Tad panašiai kaip visuomenei pavojinga, jei valdovas siekia malonumų ir turtų kaip apdovanojimo, nes gali tapti niekingu plėšiku, taip yra pavojinga, jei kaip apdovanojimas valdovui skiriama šlovė, nes jis gali išpuikti ir tapti veidmainiu.

Tačiau pateikti išmintingi pasisakymai garbę ir šlovę kaip apdovanojimą valdovui skelbia ne todėl, tarsi geras karalius pirmiausia privalo to siekti, bet dėl to, kad yra labiau pakenčiama, kai siekia šlovės, negu kai trokšta pinigų arba vaikosi malonumų. Mat ši yda artimesnė dorybei, nes žmonių geidžiama šlovė yra, kaip sako Augustinas, ne kas kita, o tik geras žmonių sprendimas apie juos¹². Juk šlovės troškimui būdingas tam tikras dorybės ženklas, nes bent jau siekiama, kad gerieji pripažintų ir vengiama nepripažinimo. Kadangi tikroji dorybė būdinga nedaugeliui, tai atrodo, kad lengviau pakęsti tokį valdovą, kuris, bijodamas žmonių sprendimo, susilaiko nuo aiškaus blogio.

Juk geidžiantis šlovės siekia žmonių pripažinimo arba teisingu būdu, dorai veikdamas, arba to siekia klastingai ir veidmainiškai. O kas trokšta viešpatauti ir negeidžia šlovės, tas nesijaudina, jog skirsis nuo tų, kurie deramai sprendžia ir „dažnai net visai aiškiais nusikaltimais stengiasi įgyti tai, ką mėgsta“¹³. Tokie žiaurumo arba

¹¹ Ibidem, p. 15 (10, 5).

¹² Aurelius Augustinus. De civitate Dei, V (PL 46, 162).

¹³ Ibidem, 19 (PL 46, 165–166).

pasileidimo ydomis pranoksta žvėris – tai matyti iš imperatoriaus Nerono, kuris, kaip sako Augustinas, „buvo nugrimzdęs į tokį pasileidimą, kad buvo galima manyti, jog jis visai negabus vyriškumui, ir į tokį žiaurumą, kad buvo galima manyti, jog jam nebūdingas joks švelnumas“¹⁴. Tai gerai paaiškina Aristotelis, „Etikoje“ kalbėdamas apie didžiadvasį, nesiekiantį garbės ir šlovės kaip kažko didingo bei pakankamo apdovanojimo už dorybę, bet ir nereikalaujantį iš žmonių nieko daugiau¹⁵. Juk iš visų žemiškų vertybių ypač vertinga atrodo tai, kad žmogus dorybės liudijimą gautų iš kitų žmonių.

8. Pakankamo apdovanojimo karalius turi laukti iš Dievo

Kadangi žemiškoji garbė ir žmogiškoji šlovė nėra karališkajam uolumui pakankamas apdovanojimas, turime išsiaiškinti, koks apdovanojimas pakankamas.

Apdovanojimo karaliui dera laukti iš Dievo. Juk tarnas už savo tarnystę laukia atlygio iš pono, o tautą valdantis karalius yra Dievo tarnas. Apaštalas sako, kad „nėra valdžios, kuri nebūtų iš Dievo“ ir kad valdžia yra „Dievo tarnaitė ir rūsti baudėja darantiems pikta“ (*Rom 13, 1 ir 4*). O Išminties knyga karalius vadina Dievo karalystės tarnais (*Išm 6, 4*). Taigi karaliai už savo valdymą apdovanojimo turi tikėtis iš Dievo.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ *Aristotelis*. Nikomacho etika, p. 132–133 (IV, 3, 1124a).

Kartais Dievas karalius už jų tarnystę apdovanoja žemiškomis gėrybėmis, bet tai yra bendras atlygis geriesiems ir blogiesiems. Todėl Viešpats sako Ezechieliui: „Babilono karalius Nebukadnecaras išakė savo kariuomenei atlikti sunkų darbą Tyru... Tačiau nei jis, nei jo kariuomenė negavo jokio atlyginimo iš Tyro už darbą, kurį jam atliko“ (*Ez 29, 18*) – būtent už tarnystę, kad, kaip sako Apaštalas, valdžia yra „Dievo tarnaitė ir rūsti baudėja darantiems pikta“. O paskui priduriama apie atlygį: „Todėl taip kalba Viešpats Dievas: „Atiduosiu Egipto žemę Babilono karaliui Nebukadnecarui. Jis išsineš jos turtus, apiplėš ją ir pasiims grobį; ji bus atlyginimas jo kariuomenei“ (*Ez 29, 19*). Tad jei blogiems karaliams, kariaujantiems su Dievo priešais, nemastantiems apie tarnavimą Dievui, bet igyvendinantiems savo neapykantą ir geismus, Viešpats atlygina tu, kad skiria nugalėti priešus, jiems atiduoda karalystes ir leidžia pasisavinti grobius, – ką jis skiria geriems karaliams, kurie vadovaudamiesi pamaldžia nuostata valdo žmones ir nugali priešus? Jiems žada tikrai ne žemišką, bet dangiškąjį atpildą, ir ne ką kita, o patį save. Štai ką Petras sako Dievo žmonių ganytojams: „ganykite jums patikėtą Dievo kaimenę <...>. Kai pasirodys Vyriausiasis Ganytojas“, t. y. karalių karalius Kristus, „jūs gausite nevystantį garbės vainiką“ (*1 Pt 5, 2 ir 4*). Apie tai Izaijas sako: „Galybių Viešpats savo tautos likučiu bus šlovingas vainikas bei puiki diadema“ (*Iz 28, 5*).

O tai aiškinama argumentais. Mat visų protu besivadovaujančiųjų galvosenoje įdiegta, jog apdovanojimas už dorybę yra laimė. Juk kiekvienu atveju dorybė apibūdinama kaip tai, kas „ta, kurio ji yra dorybė, išlaiko gera, ir jo darbą padaro

gerą¹⁶. O kiekvienas stengiasi geru veikimu pasiekti tai, kas jo troškime labiausiai įdiegta, t. y. būti laimingam, nes to niekas negali nenorėti. Tad pagrįstai tikimasi dorybės kaip apdovanojimo – ji žmogų daro laimingą. Jei geri veiksmai yra dorybės darbas, o karaliaus darbas yra gerai valdyti valdinius, tai karalius taip pat bus apdovanotas tuo, kas jį darys laimingą. Todėl reikia apsvarstyti, kas tai yra.

Laimė vadiname galiausių troškimų tikslą. Juk troškimų skatuliai negali būti begaliniai – tada prigimtinis troškimas būtų tuščias, nes begalybė negali turėti ribos. Kadangi intelektualinio pobūdžio troškimas susijęs su visuotiniu gėriu, tai padaryti tikrai laimingą gali tik toks gėris, kurį pasiekus jau daugiau negalima trokšti jokio gėrio. Todėl ir laimė vadiname tobulą gėrį, tarsi apimantį visą, ko galima trokšti. Tačiau nė vienas žemiškas gėris nėra toks. Juk kas turi turėtų, jų trokšta turėti daugiau, kas naudojasi malonumais, nori daugiau jais naudotis – taip būna visada. O jei kas nesiekia daugiau įgyti, vis dėlto trokšta, kad tai tęstųsi arba kad jų vietą užimtų kitos gėrybės. Juk žemiškuose dalykuose nėra nieko pastovaus, tad joks žemiškas dalykas negali numalsinti troškimo. Vadinasi, joks žemiškas dalykas negali padaryti laimingą ir negalėtų būti karaliui deramas apdovanojimas.

Be to, kiekvieno dalyko galiausias tobulumas ir visiškas gėris priklauso nuo ko nors viršesnio. Kūniški dalykai taip pat tampa geresni dėl sąsajos su tuo, kas geresnis; o jei jie siejami su blogesniu, pasidaro dar blogesni: pavyzdžiui, sidabrą sumaišius su auksu, sidabras tampa geresnis, o pridėjus alavo, jis bus užterštas. Todėl nėra

¹⁶ Ibidem, p. 90 (II, 6, 1106a).

abejonės, jog visa, kas žemiška, yra žemesnis už žmogiškąjį intelektą. O laimė yra žmogaus galiausias tobulumas ir visiškas gėris, jos trokšta visi. Tad joks žemiškas dalykas negali padaryti žmogų laimingą ir jis negali būti pakankamas karaliaus apdovanojimas. Augustinas sako: „Krikščioniškųjų valdovų nevadiname laimingais dėl to, kad ilgiau valdė arba ramiai mirę paliko sūnus valdyti, arba kad sutramdė respublikos priešus, arba mokėjo patraukti ir suvaldyti maištaujančius piliečius. Bet juos vadiname laimingais, jei valdo teisingai, jei siekia valdyti veikiau aistras negu kurias nors tautas, jei viską daro skatinami ne tuščios šlovės geismo, bet pamilę amžinąją palaimą. Tokius krikščioniškus valdovus vadiname laimingais kol kas jų tikėdamiesi, paskui – kai jų sulauksime, – tikrovėje“¹⁷. Ir niekas kitas iš to, kas sukurta, negali žmogų padaryti laimingą ir būti karaliui skirtas apdovanojimas. Juk bet kurio dalyko troškimas grįžta į savo pradą, kuris yra esaties priežastis. O žmogiškojo intelekto priežastis yra ne kas kita, kaip Dievas, kuris jį padarė pagal savo paveikslą. Taiigi tikrai vienas Dievas gali numalsinti žmogaus troškimą ir jį padaryti laimingą, ir tai yra deramas karaliaus apdovanojimas.

Be to, žmogaus siela gali intelektu pažinti visuotinį gėrį ir valia jo trokšti. O visuotinis gėris esti tik Dieve. Tad niekas negali žmogų padaryti laimingą – išpildyti jo troškimą, – o tik Dievas, apie kurį psalmeje sakoma: „jis sotina tavo gyvenimą gėrybėmis“ (*Ps 103, 5*). Dėl to Jame turi karalius talpinti savo apdovanojimą. Apie tai galvodamas, karalius Dovydas kalbėjo: „Ką kitą turiu danguje?

¹⁷ *Aurelius Augustinus. De civitate Dei, V, c. 24 (PL 41, 170).*

Kadangi turiu tave, ko dar trokščiau žemėje?“ (*Ps* 73, 25), ir į šį klausimą atsako: „O man gera būti arti Dievo; prisiglaudžiau pas Viešpatį Dievą“ (*Ps* 73, 28). Juk Jis karalius apsaugo. Ne tik laikinai, nes šiuo būdu lygiai sergsti žmones ir gyvulius, bet taip, kaip kalba per Izaiją: „mano išganymas tvers per amžius“ (*Iz* 51, 6), – žmones apsaugo tuo būdu, kad juos sulygina su angelais.

Taigi gali būti tiesa tai, kad garbė ir šlovė yra karaliaus apdovanojimas. Juk kokią žemišką ir laikiną garbę galima lyginti su ta garbe, kad žmogus yra Dievo pilietis bei namiškis ir, priskirtas Dievo sūnų bendrijai, kartu su Kristumi paveldės dangaus karalystę? Tai garbė, kurios troško ir kuria stebėjosi karalius Dovydas: „Dar ir pagerbti yra, Dieve, Tavo draugai“ (*Ps* 138, 17). Su kokia žmogiškąja šlove galima lyginti tą šlovę, kurią skelbia ne veidmainiška pataikūnų kalba, ne apgaulinga žmonių nuomonė, bet vidinis sąžinės liudijimas, patvirtintas liudijimu Dievo, kuris savo išpažinėjams žada, jog juos pripažins Tėvo šlovėje Dievo angelų akivaizdoje? O tie, kurie šios šlovės siekia, ją ras, o tą žmogiškąją šlovę, kurios neieško, pasieks Saliamono pavyzdžiu: jam Viešpats ne tik suteikė išmintį, kurios prašė, bet ir kitus karalius jis pranoko šlove.

9. Kokiu mastu dangiškąją laimę įgyja laimingi karaliai

Toliau lieka aptarti, kokią prakilnų ir puikų dangiškosios laimės mastą įgyja tie, kurie deramai ir pagirtinai atliko karališkąją tarnystę. Juk jei laimė yra apdovanojimas už dorybę, tai iš to ga-

lima spresti, kad didesnė dorybė atitinka didesnis laimės mastas. Valdėti ne tik save, bet ir kitus – tai ypatinga dorybė, ir ji tuo didesnė, kuo daugiau tu, kurie valdomi. Juk ir kūno jėgos požiūriu stipresnis laikomas tas, kuris istengia iverkti daugiau žmonių arba pakelia didesnius svorius. Tai – gi didesnės dorybės reikia vadovauti šeimai negu valdyti patį save ir daug didesnės valdyti miestą ir karalystę. Tad reikia iškilios dorybės, kad gerai atliktum karaliaus pareigą, o todėl jam turi būti skirtas aukštas apdovanojimas laime.

Be to, visuose mokėjimuose ir gebėjimuose didesnio pagyrimo nusipelno tie, kurie gerai vadovauja kitiems, negu tie, kurie gerai veikia kitu vadovaujami. Moksle reikšmingiau yra perteikti tiesą kitiems ją įrodant, negu gebėti ją priimti perteikiamą kito. Statyboje labiau vertinamas ir geriau atlyginamas statybai vadovaujantis architektas negu amatininkas, dirbantis pagal architekto nurodymus. Ir kare didesnė šlovė už pergale tenka vado sumanumui negu kario narsumui. O visuomenės vadovui priklausančiuose reikaluose, kuriuose kiekvienas privalo dorai elgtis, jo padėtis tokia, kaip dėstytojo moksluose, architekto statyboje bei vado kare. Tad karalius, jei gerai valdė, vertas didesnio apdovanojimo, negu kas nors iš valdinių, jei gerai gyveno valdant karaliui.

Be to, jei dorybė yra tai, kad jos dėka žmogaus veiksmas yra geri, tai, atrodo, didesnė yra toji dorybė, kurios dėka išsipildo didesnis geris. O didesnis ir puikesnis yra visuomenės, o ne vieno žmogaus geris. Dėl to kartais leidžiama, kad blogis išiktų viena, jei šis kėsina į visuomenės gerį, pavyzdžiui, piktadarys nužudomas, kad visuomenėje būtų ramybė. Ir pats Dievas nepakęstų

pasaulyje blogio, jei iš jo neišgautų gėrio visumos naudai ir grožiui. O karaliaus pareiga – uoliai rūpintis visuomenės geru. Taigi didesnis apdovanojimas priklauso karaliui už gerą valdymą negu valdiniai už gerus veiksmus.

Tai bus aiškiau į tai pažvelgus išskirtiniu požiūriu. Juk žmonės šlovina privatų asmenį, o ir Dievas jį apdovanoja, jei pagelbsti reikalingam pagalbos, sutaiko besigrumiančius, stipresniajam neleidžia persekioti, galiausiai – jei kaip nors veiks- mu ar patarimu prisideda prie kieno nors gerovės. Tad tuo labiau turi būti žmonių šlovinamas ir Die- vo apdovanojamas tas, kuris padaro, kad visa šalis džiaugtušį taika, kuris suturi smurta, išsaugo teisingumą, savo išleistais įstatymais bei potvar- kiais žmonėms nurodo, ką reikia daryti.

Karališkosios dorybės didybė matoma ir iš to, kad karaliui būdingas ypatingas panašumas į Dievą: karalysteje jis daro tai, ką Dievas daro pasaulyje. Dėl to Iščėjimo knygoje bendruomenės teisėjai vadinami dievais (*Iš 22, 8*), o romėnai im- peratorius vadino dieviškaisiais. Ir valdovas Die- vui tuo mielesnis, kuo labiau Juo seka, kaip prime- na Apaštalas: „Būkite Dievo sekėjai, kaip jo myli- mi vaikai“ (*Ef 5, 1*). Tą patį liudija ir Išminčiaus posakis „Kiekvienas gyvūnas myli į save panašų“ (*Sir 13, 15*), nes priežasties sukeltas yra kuo nors panašus į priežastį. Vadinasi, geri karaliai Dievui ypač mieli ir turi būti Jo labiausiai apdovanoti.

Kartu pasinaudosiu ir Grigaliaus¹⁸ žodžiais: „Kas yra audra jūroje, jei ne audra protė?“¹⁸ Kai jūra rami, net netyrėdamas patyrimo laivą dera- mai vairuoja; bet kai audra jūroje sukelia bangas,

¹⁸ *Gregorius Magnus. Regula pastoralis, I, c. 9 (PL 77, 22).*

net patyręs jūreivis sutrinka. Todėl dažnai tas, kuris ramiai gyvendamas puoselėja geras pastan- gas, įgijęs valdžią jas praranda. Juk labai sunku, kaip sako Augustinas, „tarp rafinuotų pagyrimų ir žeminančių pataikavimų ne išsiauškinti, bet atminti, kad esi žmogus“¹⁹. Taip pat Ekleziastas laimingu vadina turtuolį: „Laimingas turtuolis, rastas be dėmės, neinantis paskui savo turtus!.. Kas galėjo nusižengti ir nenusižengė, galėjo daryti pikta ir nepadarė?“ (*Sir 31, 8 ir 10*) Toks, kaip ir dorybe išmėgintas, pasirodo esąs patikimas. Tai atitinka Bianto¹⁹ posakį „Valdžia parodo žmogų“²⁰. Juk daugelis, būdami žemesnėje padėtyje, atrodė esą dorybingi, o iškilę į valdžios viršūnę doroviškai silpsta.

Taigi pats sunkumas, su kuriuo susiduria val- dovai darydami gera, daro juos vertus didesnio apdovanojimo. Ir jei kartais dėl silpnumo nuside- da, žmonės juos lengviau pateisina ir Dievas no- riau atleidžia, jeigu, kaip sako Augustinas, „už savo nuodėmės rūpinasi tikrajam Dievui aukoti nusižeminimo, geraširdškumo ir maldos auką“²¹. Pavyzdys yra Ahabas, Izraelio karalius, didelis nusidėjėlis, apie kurį Viešpats Elijų pasakė: „Ka- dangi jis nusižeminimo prieš mane, neužtrauksiu nelaimės jo dienomis“ (*1 Kar 21, 29*).

Bet ne vien tik protu įrodoma, kad karaliai turi gauti iškilų apdovanojimą, tai taip pat patvirtina ir dieviškasis autoritetas. Zacharijo pranašystėje skaitome, kad tą laimingą dieną, kai Viešpats bus Jeruzalės gyventojų apgynėjas – t. y. kai regėsime

¹⁹ *Aurelius Augustinus. De civitate Dei, V, c. 24 (PL 41, 170).*

²⁰ *Aristotelis. Nikomacho etika, p. 146 (V, 1130a).*

²¹ *Aurelius Augustinus. De civitate Dei, V, c. 24 (PL 41, 170).*

amžina taika, – kitų namai bus kaip Dovydo namai (*Zch 12, 8*). Juk tada visi bus karaliai ir karaliaus su Kristumi kaip nariai kartu su savo galva, o Dovydo namai bus tarsi Dievo namai: kaip valdydamas ištikimai atliko dieviškąją tarnystę žmonėms, taip apdovanotas Dievui bus artimesnis ir glaudžiai su Juo susijęs. Net pagonys kažkaip apie tai svajojo, kai jiems atrodė, jog valdovai ir valstybių išgelbėtojai pasikeičia į dievus.

10. Kokio karaliams būdingo gėrio netenka tironai

Kadangi karalių laukia toks didelis apdovanojimas dangiškąją laime, jei gerai elgsis valdydami, jie privalo uoliai save stebėti, kad neatsigręžtų į tironiją. Juk niekas jiems negali būti meliau, kaip iš karališkosios garbės, kuria buvo išaukštinti žemeje, tapti nuvestais į dangaus karalystės šlovę. O tironams, kadangi dėl kokios nors žemiškos naudos jie pamynė teisingumą, šis apdovanojimas, kurį galėjo įgyti teisingai valdydami, nebus skirtas. Turbūt tik kvailys arba netikintis nesupranta, kokio didelė kvailystė yra dėl tokių mažų ir laikinų gėrybių netekti didžiausio ir amžino gėrio.

Dar reikia pridurti, kad net ta laikina nauda, dėl kurios tironai pamina teisingumą, vertesnė teisingumo besilaikantiems karaliams. Pirmiausia dėl to, kad tarp visų žemiškų gėrių, atrodo, nėra nė vieno, vertingesnio už draugystę. Juk ji suvienija dorus žmones, sergsti dorybę ir skatina ją. Jos visi reikalingi visuose užsiėmimuose, ji nei nedėramai siūlosi sėkmėje, nei apleidžia nelaimėje. Ji teikia daugiausia malonumų, nes be draugų kiek-

vienas malonumas virsta nuoboduliu. O bet kuri sunkumą meilė daro lengvą ir menką. Joks tironas nėra tiek žiaurus, kad draugystė jo nedžiugintų. Kai Dionisijas buvo Sirakūzų tironas, ten buvo du draugai – Damonas ir Pitijas. Ši antrąji tironas įsakė nužudyti. Pasmertasis išprašė iš jo atidėti bausmę, kad galėtų sutvarkyti savo namų reikalus, o jo draugas pasidavė tironui įkaitu, kol sugrįš pasmerktasis. Skirtai dienai atėjus ir pasmerktajam negrįžus, visi prikaišiojo draugu pasitikejusiam kvailumą, tačiau šis sakė, kad visai nenuogaštąja dėl draugo pastovumo. O nustatyta valanda pasmerktasis grįžo. Stebėdamasis jų abiejų laikysete, tironas, atsižvelgdamas į tikėjimą draugyste, bausmę atšaukė ir dar paprašė, kad priimtų jį trečiuoju į jų draugystę²².

Nors tironai draugystės gėrio ilgisi, tačiau jo negali įgyti. Juk jie siekia ne bendrojo gėrio, bet gėrio sau, todėl nedaug kas arba visai niekas jų nesieja su valdiniais. O kiekviena draugystė įsitvirtina kokio nors bendrumo pagrindu: matome, kad draugyste susivienija tie, kuriuos sieja kilmė arba panašūs papročiai, arba koks nors visuomeninis bendrumas. Tad tirono ir valdinių draugystė bus nežymi arba veikiau jokios nebus. Valdiniai niekaip tirono nemyli, nes jis juos neteisingai engia ir jie jaučia, kad juos ne myli, bet niekina. Ir tironai neturi kaip skūstis valdiniais, kad nėra jų mylimi, nes jie patys elgiasi taip, kad nesileidžia būti mylimi.

Bet gerieji karaliai, uoliai besirūpinantys bendraja pažanga, o valdiniai jaučia jų pastangų didelę naudą, yra daugelio mylimi, nes ir jie rodo,

²² Žr.: *Valerius Maximus. Factorum et dictorum memorabilium, libri IX, IV, c. 7.*

kad myli valdinius. Juk draugų neapkesti ir geradariams atsilyginti blogiu už geri reikėtų didesnio pikto, negu bendruomenėje pasitaiko. Dėl šios meilės gerų karalių valdžia yra patvari, nes valdiniai nesvyruoja už karalius patekti į įvairius pajonus. Pavyzdžiui, Julijus Cezaris²⁰, apie kurį rašė Svetonijus²¹, savo karius taip mylėjo, kad, išgirdęs apie kurio nors kareivio žūtį, tol nesikirpo plauku ir nesiskuto barždos, kol už jį neatkersijo²²; tuo karius taip suvienijo apie save ir įkvėpė jiems tokią ryžtą, kad, kai jie pateko į nelaisvę ir pažadėjo juos palikti gyvus tuo atveju, jei kovos prieš Cezarį, – daugelis jų nesutiko. Nuosaičiausiai valdžiusį imperatorių Oktavianą²³ valdiniai taip mylėjo, kad daugelis mirštančiųjų liepdavo pažadėti aukojant dėkoti už tai, kad jis juos pergyveno²⁴. Taigi lengva sukelti sąmyšį viešpataujant valdovui, kurį taip sutartinai myli tauta. Todėl Saliamonas sako: „Jei karalius sąžiningai teisia beturčius, jo sostas bus amžinai tvirtas“ (*Pat 29, 14*).

O tironai ilgai išlikti valdžioje negali, nes visuomenė jų nekencia. Juk negali ilgai trukti tai, kas prieštarauja daugumos norams. Mat retai kam pavyksta nugyventi žemišką gyvenimą taip, kad neištiktų kokios nors nesėkmės. O nesėkmių laikais nestokojama progų sukilti prieš tironą, ir jei yra proga, tarp daugelio atsiras bent vienas, kuris ja pasinaudos. O sukilusiajam žmonės bus palankūs, ir sunku pasikėsinti, kurį remia visuomenė, užkirsti kelią. Tad vargu ar įmanoma, kad tirono viešpatavimas truktu ilgai.

²³ Žr.: *Gajus Svetonijus Trankvilas*. Dvylikos Cezarių gyvenimas / iš lotynų k. vertė Janina Mažulienė. – Vilnius: Vyturis, 1998, p. 94(67).

²⁴ *Ibidem*, p. 47(59).

Tai dar labiau paaiškėja apmašcius, kieno dėka tironas išsilaiko valdžioje. Juk ne meilei padedant, nes, kaip sakėme, pavaldi visuomenė tironui rodo menką draugystę arba jokios nerodo. O tironas negali tikėti valdinių ištikimybe: juk žmonių daugumai nebūdinga tokia galia, kad ištikimybės dorybė sulaukytų ją nusimesti – jei tai įmanoma – nepelnytą nelaisvės jungą. Dauguma mano, kad bet kuriuo būdu prieštintis tironiškam nieksiškumui galbūt net neprieštarauja ištikimybei. Taigi telieka pripažinti, kad vien tik baimė palaiko tirono valdymą, todėl jis visomis pastangomis siekia, kad valdiniai jo bijotų. Tačiau baimė yra silpnas pamatas. Mat pasiduodantys iš baimės, kai tik pasitaiko proga, jog galimas nebaudžiamumas, sukyla prieš valdovą tuo didesniu įkarščiu, kuo labiau prieš savo valią ir tik iš baimės leidosi laikomi pažaboti – panašiai kaip priverstinai uždarytas vanduo vos tik randa plyšį veržliau išteka. Bet ir pati baimė kupina pavojų tironui, nes dėl baimės pertekliaus daugelis krinta į nevilgtį, o vilties apsaugoti stoka skatina visokias pernelyg drąsias pastangas. Taigi tirono valdymas negali būti ilgalaikis.

Pavyzdžiai tai rodo ne mažiau kaip argumentai. Juk pažvelgus į senovės istoriją ir į naujųjų laikų įvykius beveik neaptinkamas ilgai valdęs tironas. Todėl Aristotelis, savo „Politikoje“ išvardijęs daug tironų, pažymi, kad visi jie savo valdymą baigė per trumpą laiką, o tie, kurie valdžioje laikėsi ilgiau, savąja tironija ne per daug slėgė ir daugeliu atvejų laikėsi karališkojo nuosaikumo.

O dar labiau tai paaiškėja, kai apmaštomis dieviškiesiems nuosprendžiai. Jobo knygoje sakoma: „Dėl žmonių nuodėmių jis padaro, kad karaliauja piktdarys“ (*Job 34, 30*. – *Vulgata*). O nieko

negalima teisingiau pavadinti piktadariu kaip tą, kuris priima karaliaus tarnystę ir pasirodo esąs tironas. Juk piktadariu vadiname tą, kuris apsimeta esąs kitas asmuo, kaip tai paprastai vyksta spektakliuose. Dievas leidžia tironų valdymą dėl to, kad baustų valdinius už nuodėmes. O tokia bausmė Šventasis Raštas paprastai vadinama Dievo pykčiu, kaip sako Viešpats per Ozeją: „Daviau tau karalių savo iniršiu ir atėmiau savo pykčiu“ (*Oz 13, 11*). Ir nelaimingas tas karalius, kuris tautai buvo skirtas Dievo iniršiu. Mat jo valdymas negali būti tvirtas, nes „argi užmiršo Dievas kaip pasigailėti ir pykčio iniršyje nutildė savo gailėstingumą?“ (*Ps 77, 10*). Priešingai, kaip sako per Joelį, Jis „kantrus ir kupinas gerumo, pasirengęs atleisti, o ne bausti“ (*Jl 2, 13*). Todėl Dievas neleidžia tironams ilgai valdyti, bet po audros, kurią jis tautai sukėlė, nuramina tironus sužlugdydamas. Todėl Išminčius sako: „Viešpats sugriauna valdovų sostus ir vietoj jų į sostą sodina nusižeminusius“ (*Sir 10, 14*).

Patyrimas tai pat rodo, kad daugiau turtų karaliai sukaupia teisingumu negu tironai grobimu. Kadangi tironų valdžia valdomai visuomenei nepatinka, jie privalo turėti daug talkininkų, kurie juos apsaugo nuo valdinių ir kuriems turi duoti daugiau, negu atima iš valdinių. O karalių valdymas patinka valdiniam, todėl visus valdinius karaliai laiko savo šalininkais, besirūpinančiais jų saugumu, ir valdiniai neturi jiems duoti, bet kartais reikalui esant savanoriškai karaliams duoda daugiau, negu tironams pavyksta prisiplėšti. Taip išsipildo Saliamono žodžiai: vieni, būtent karaliai, „dosniai dalija ir turtėja“, o kiti, būtent tironai, „šykštėja daryti, kas teisu, ir skursta“ (*Pat 11, 24*). Panašiai

teisingas Dievo nuosprendis padaro, jog neteislingai sukaupusieji turtų juos nenaudingai iššvaisto arba jie iš jų teisėtai net atimami. Kaip sako Saliamonas: „Pinigus mėgstantis niekada nepasitolina pinigais, nė turtus mėgstantis – pelnu“ (*Mok 5,9*); žinoma, kaip ir kitur pasako: „Kas iš gobšumo ieško neteisėtos naudos, tas kenkia savo šeimai“ (*Pat 15, 27*). O teisingumo siekiantiems karaliams Dievas pridės turtų – taip kaip Saliamonui, prašiusiam išminties darant nuosprendį, buvo pažadėta gausiai turtų.

Atrodo, kad kalbėti apie gerą vardą nereikia. Kas gi abejoja, jog geri karaliai, ne tik gyvendami, bet dar labiau po mirties, gyvena žmonių šlovinami ir jų ilgimasi, o blogų karalių vardas išnyksta arba tuojau pat, arba, jei buvo ypač piktaivališki, prisiimenamas su pasibjaurėjimu? Todėl Saliamonas sako: „Teisiojo vardas bus laiminamas, o nedorelių vardas sutrūnys“ (*Pat 10, 7*), nes arba išnyks, arba liks dvokiantis.

11. Kokios bausmės ištinka tironus

Taigi iš to aišku, kad valdžios stabilumas, turtai, garbė ir šlovė, dėl kurių valdovai pasuka į tironiją, kad juos nederamai įgytu, labiau būdinga karaliams negu tironams. Juk nuo teisingumo kiekvienas nukrypsta ne kitaip, o tik geisdamas kokios nors naudos. Negana to, tironas netenka nuostabiausios laimės, kuria karaliai apdovanojami, ir, o tai dar blogiau, nusipelno didžiausios kancios bausmę. Juk jei kas apiplėšia vieną žmogų arba atima jam laisvę, arba jį nužudo, pelno

didžiausią bausmę: žmonių teisme – mirties, o Dievo teisme – amžinojo pasmerkimo. Tuo labiau reikia manyti, kad tironas, kuris grobia iš visur, kėsinasi į bendrąją visų laisvę ir apimtas įgeidžio nužudo, užsitarnauja didesnių kančių. Pagaliau tokie puikuodamiesi pasipūtumu retai atgailauja, dėl nuodėmių yra Dievo apleisti ir aptukę nuo žmonių pataikavimų, todėl rečiau gali deramai patsitenkinti. Juk kada gi gražins viską, ką paėmė, išskyrus tai, ką teisėtai privalėjo paimti? O niekas neabejoja, kad privalo atlyginti skriaudas. Kada gi atlygins tiems, kuriuos engė ir vienaip ar kitaip neteislingai kenkė?

Prie jų neatgailos prisideda dar tai, kad mano, esą jiems leista viskas, ką gali daryti nebaudžiami ir nesutikę pasipriešinimo. Todėl ne tik nemėgina pasitaisyti, bet, savo įpročiui suteikę įstatymo galią, perteikia palikuonims įžulumą nusidedant, – ir tuo yra prieš Dievą kalti ne tik dėl savo nusikaltimų, bet dar dėl tu, kuriems paliko pretekstą tapti nuodėmingais Dievo akivaizdoje.

Jų nuodėmė dar padidėja dėl jų priimtos tarnystės vertės. Kaip žemiškas karalius griežčiau baudžia savo padėjėjus, kai nustato juos veikiančią prieš jį, taip Dievas daugiau nubaudžia tuos, kuriuos padarė savo valdymo vykdytojais ir padėjėjais, jei jie netikusiai veikia, dieviškąjį teisingumą paversdami kartėliu. Todėl Išminties knyga kreipiasi į blogus karalius: „jūs jo karalystės tarnai būdami, nevaldėte teisingai, nesilaikėte Įstatymo ir negyvenote pagal Dievo valią. Baisiai ir staiga jis ateis pas jus, nes griežtas teismas užklumpa valdanciuosius. Paprastam žmogui gali būti atleista iš pasigailėjimo, bet galingieji bus griežtai teisiami“ (*Ism 6, 4–6*). Ir Nebukadnecarui

Izaijo knygoje sakoma: „Bet buvai nugramzdintas žemyn į Seolą, į pačias kapo gelmes. Visi, pamatę tave, sutriks, žvelgs į tave ir klaus: „Nejaugi čia tas žmogus““ (*Iz 14, 15–16*), nes giliai nugramzdintas į kančias.

12. Pirmos knygos susedavimas

Taigi karaliams gausiai tenka žemiškų gėrybių ir Dievas jiems parengė aukščiausio laipsnio laimę. O tironams geidžiamas žemiškas gėrybes dažnai pavercia niekais, be to, juos įklampina į gausius pavojus; negana to, jiems neteks amžinųjų gėrybių ir bus skirtos sunkiausios kančios. Todėl tie, kurie ėmėsi valdymo tarnystės, turi ryžtingai stengtis valdiniam būti karaliai, o ne tironai.

Tiek pasakiau apie karalių: kas jis yra ir kad visuomenei dera turėti karalių, be to, kad valdovas visuomenei turi būti karalius, o ne tironas.

ANTRA KNYGA

1. Kas yra karaliaus institucija

Remiantis tuo, kas išdėstyta, reikia apmąstyti, kas yra karaliaus institucija ir koks privalo būti karalius.

Kadangi dirbinyms mėgdžioja natūralumą ir proto vadovaujami juo remiamės savo veikloje, tai turbūt geriausia, kad karaliaus institucija perimtu

natūralių valdymo formų požymius. O daiktų prigimtyje aptinkamas tiek visuotinis, tiek dalinis valdymas. Visuotinis – kai viskas yra Dievo valdžioje, kuris savąja apvaizda viską vairuoja. O dalinį valdymą, labiausiai panašų į Dievo valdymą, atskleidžiame žmoguje, kuris dėl to vadinamas mažuoju pasauliu, nes jame glūdi visuotinio valdymo forma. Juk kaip visus kūniškus kūrinius ir visas dvasines galias valdo Dievas, taip kūno narius bei visus sielos gebėjimus valdo protas, tad protas žmoguje yra tam tikru būdu taip, kaip Dievas yra pasaulyje.

Bet kadangi, kaip anksčiau parodėme, žmogus iš prigimties yra visuomeninė, žmonių gausoje gyvenanti būtybė, tai panašumas į dieviškąjį valdymą žmoguje atsispindi ne tik tuo, kad protas valdo vieną žmogų, bet ir tuo, kad vieno žmogaus protu valdoma visuomenė. Labiausiai tai būdinga karaliaus institucijai. Tam tikrą panašumą į tokį valdymą matome ir tarp bendrijoje gyvenančių gyvūnų, pavyzdžiui, bičių, apie kurias sakoma, kad jos turi karalius; tačiau jas valdo ne protas, bet gamtinis instinktas, idiegtas aukščiausiojo valdovo, gamtos kūrėjo.

Taigi karalius tegul žino, jog ėmėsi tokios pareigos, kad karalystėje jis būtų kaip siela kūne ir kaip Dievas pasaulyje. Jei tai kruopščiai apmąstys, užsidegs uolumu teisingumui, kai įsisąmonins, jog skirtas tam, kad, pavaduodamas Dievą, karalystėje įgyvendintų Jo sumanymą; kita vertus, įgis romumą ir atlaidų švelnumą, nes pavienius valdinius laikys savo paties nariais.

2. Ką karaliaus institucijai reikia daryti įkuriant miestą ir karalystę

Reikia žiūrėti, ką Dievas daro pasaulyje, ir iš to bus aišku, ką privalo daryti karalius.

Apskritai paėmus, reikia turėti omenyje du Dievo darbus pasaulyje: pirmą – kad pasaulį sukūrė, antrą – kad sukurtą pasaulį valdo. Šiuos du darbus taip pat atlieka siela kūne: pirma, sielos galia kūną formuoja, ir antra, siela valdo kūną bei jį judina. O šis antrasis dar labiau būdingas karaliaus institucijai – valdymas yra užduotis visiems karaliams ir iš vadovavimo valdymui kyla vardas „karalius“⁽²³⁾. Tačiau ne visi karaliai susiję su pirmuoju darbu, nes ne visi įkuria karalystę arba miestą, kuriame valdo, bet rūpinasi valdymu, dirbdami jau įkurtoje karalystėje ir mieste.

Tačiau isidėmetina, kad jei pradžioje nebūtų buvę to, kuris įkūrė miestą arba karalystę, tai nebūtų buvę ir karalystės valdymo. Juk karaliaus pareigai taip pat priklauso įkurti miestą ir karalystę. Kai kurie karaliai įkūrė miestus, kuriuos valdė, pavyzdžiui, Ninas įkūrė Ninevę, o Romulas – Romą. Panašiai ir pareigą valdyti sudaro tai, kad reikia išsaugoti valdomą ir juo naudotis pagal paskirtį. Tad pareigos valdyti neįmanoma išsamiai pažinti nežinant plano, pagal kurį buvo įkurta karalystė.

O karalystės įkūrimo planas atspindi pasaulio įkūrimo planą, kuriame matome, pirma, patį daiktų sukūrimą ir, antra, atskirų pasaulio dalių dermę. O po to atskirose pasaulio dalyse matome įvairias suskirstytas daiktų rūšis, pavyzdžiui, danguje – žvaigždes, ore – paukščius, vandenyje –

žuvis, žemėje – gyvulius. Galiausiai kiekvieną jų atskirai Dievas gausiai aprūpino viskuo, ko reikia. O ši pasaulio sukūrimo planą išvalgiai ir kruopščiai aprašė Mozė. Pirmiausia išdėsto daiktų sukūrimą, sakydamas: „Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir žemę“ (*Pr 1, 1*). Paskui praneša, kad Dievas derama tvarka viską išdėstė, būtent: dieną atskyrė nuo nakties, aukštesnius vandenius – nuo žemesnių, jūrą – nuo sausumos. Paskui nurodo, kad dangų aprūpino šviesuliais, orą – paukščiais, jūrą – žuvimis, žemę – gyvuliais. Galiausiai pasakoja, kad iš dieviškosios apvaizdos žmonės gavo jiems skirtą viespatavimą žemei ir gyvuliams, o augalai buvo duoti naudotis tiek žmonėms, tiek gyvuliams.

O miesto ir karalystės įkūrėjas negali iš naujo sukurti žmonių ir gyvenamųjų vietų nei kitų gyvenime reikalingų dalykų, bet turi pasinaudoti tuo, kas gamtoje jau egzistuoja, taip kaip kituose amatuose žaliava veikia imama iš gamtos, pavyzdžiui, kalvis ima geležį, o statybininkas – medį ir akmenis. Tad miesto ir karalystės įkūrėjas pirmiausia turi parinkti deramą vietą, kuri gyventojams tarnautų sveiku klimatu, derlingumu teiktų maistą, džiugintų gražiais vaizdais, įtvirtinimais apsugotų nuo priešų. Jei minėtuose patogumuose ko nors stokojiama, tai vieta bus tuo tinkamesnė, kuomet daugiau skaičiumi ir būtiniais dalykais joje bus to, kas minėta. Paskui įkūrėjas parinktą vietą miestui arba karalystei turi suskirstyti pagal reikavimus, kuriuos kelia miesto arba valstybės tobulumas. Pavyzdžiui, jei reikia įkurti karalystę, reikia numatyti vietą, tinkamą įkurti miestus, kaimus, pilis, mokyklas, teritoriją kariuomenei, pirklų sueigoms ir panašioms dalykams, kokių reikia

karalystės tobulumui. O jei imamasi įkurti miestą, reikia numatyti vietą bažnyčioms, teismų pastatams bei atskiriems amatams. Galiausiai reikia rūpintis, kad kiekvienas galėtų tenkinti savo gyvenimo poreikius pagal savo padėtį ir luomą, nes priešingu atveju karalystė ar miestas negalėtų išsilaikyti.

Tiek apskritai apie karaliaus užduotis įkuriant miestą arba karalystę, ir tai parodėme pagal panašumą su pasaulio pradėjimu.

3. Iš dieviškojo valdymo reikia spręsti apie karaliaus valdymą

Kaip miestas arba karalystė įkuriamą pagal pasaulio pradėjimo įvaizdį, taip iš dieviškojo valdymo reikia spręsti apie karaliaus valdymą.

Bet pirmiausia pažymėsime, kad valdyti – tai ta, kas valdoma, tinkamai vesti į deramą tikslą. Taip ir apie laivą sakoma, kad jis vairuojamas, kol jūreiviai veikliai jį tiesiu keliu ir be žalos veda į uostą. Tad jei kas yra nukreiptas į išorinį tikslą, taip kaip laivas į uostą, tai valdančiojo pareiga – ne tik šį objektą išsaugoti nesužalotą, bet, be to, jį nuvesti į tikslą. O jei koks nors objektas neturėtų už jo esančio tikslo, tai valdančiojo sumanymas turi siekti vien tik jį išsaugoti nepadarant žalos jo tobulumui. Nors tokio objekto tikrovėje nėra, išskyrus patį Dievą, kuris yra visų tikslas, tačiau skirtingi žmonės turi įvairiai rūpintis tuo, kas kreipiama į išorinį tikslą. Juk gali atsitikti, kad vienam rūpi išsaugoti objekto esatį, o kitam rūpi, kad jis įgytų galutinį tobulumą. Tai aiškiai rodo

ir laivas, kurio vairavimas yra valdymo pavyzdys. Juk dailidei rūpi laivą atnaujinti, jei jame kas nors sugedo, o jūreiviui rūpi laivą nuvairuoti į uostą. Tas pat su žmogumi: gydytojas rūpinasi jo gyvybės išsaugojimu, ekonomas – gyvenimo reikiųjų tenkinimu, mokytojas – kad pažintų tiesą, o auklėtojas – kad gyventų sutartinai su protu.

Jei žmogus nekryptų į koki nors išorinį gerį, jam pakaktų ką tik minėtų užsiėmimų. Bet kol esame mirtingi, egzistuoja anapusinis geris, kurio tikimės po mirties, būtent galutinė laimė, kurią sudaro gerėjimas Dievu, kaip sako Apaštalas: „kolei gyvename kūne, esame svetur, toli nuo Viešpaties“ (2 Kor 5, 6). Todėl krikščioniui, kuriam šią laimę suteikė Kristus savo Krauju ir kuris jai pasiekti priėmė Šventosios Dvasios pradmenį, dar reikia dvasinės globos, ji vedančios į amžinojo išganymo uostą. Šią globą tikintiesiems teikia ištikimi Kristus Bažnyčios tarnai.

O apie visos visuomenės tikslą reikia manyti tą patį, ką ir apie vieno žmogaus tikslą. Tad jei žmogaus galutinis tikslas būtų koks nors jame pačiame esantis geris, tai valdomos visuomenės galutinis tikslas taip pat būtų įgyti tokį gerį ir jame išlikti. Jei galutinis žmogaus arba visuomenės tikslas būtų kūniškas – gyvastis ir kūno sveikata, tai valdymas būtų gydytojo pareiga. O jei galutinis tikslas būtų turtų gausinimas, visuomenės karaliumi taptų verslininkas. O jei – tiesos pažinimo geris, kiek visuomenė ją gali pažinti, tai karaliui tektų mokytojo pareigos.

Taciau atrodo, kad visuomenės galutinis tikslas – dorai gyventi. Juk žmonės buriasi į bendruomenes, kad drauge gerai gyventų, o to negali pasiekti kiekvienas gyvendamas pavieniui. O geras yra gyve-

nimas laikantis dorybės, tad doras gyvenimas yra žmonių bendruomenės tikslas. Tai rodo, kad bendruomenei priklauso tik tie, kurie abipusiai vienas kitam padeda gerame gyvenime. Juk jei žmonės burtųsi tik dėl to, kad gyventų, tai pilietinei bendruomenei priklausytų gyvuliai ir vergai; jei burtųsi įgyti turtų – valstybę sudarytų tik verslininkai. O matome, kad vienai visuomenei priklauso tik tie, kuriuos į gerą gyvenimą nukreipia tie patys įstatymai ir tas pats valdymas.

Bet kadangi dorai gyvenantis žmogus krypta į galutinį tikslą, kurį sudaro gerėjimas Dievu, tai, kaip jau sakėme, žmonių visuomenės tikslas turi būti tas pats kaip ir vieno žmogaus tikslas. Tad galutinis visuomenės tikslas yra ne gyventi laikantis dorybės, bet dorai gyvenant pasiekti gerėjimą Dievu.

Jei ši tikslą būtų galima pasiekti žmogaus prigimties galia, vedimas į jį būtina būtų karaliaus pareiga. Juk sakoma, kad karaliumi vadinamas tas, kuriam patikėta aukščiausia valdžia žmogiškuose reikaluose. O valdžia yra tuo aukštesnė, kuo į tolesnį tikslą veda. Juk visuomet yra kas nors, kuriam priklauso išleisti įsakus, jog tai, kas daroma, būtų kreipiama į galutinį tikslą. Pavyzdžiui, laivo plaukimą sergstintis vairininkas įsako laivo statytojui, kokį laivą jis turi pastatyti, kad tiktu jūrininkystei; naudojantis ginklus pilietis įsako ginklininkui, kokius ginklus turi pagaminti. Bet kadangi tikslą – gerėjimą Dievu – žmogus pasiekia ne žmogiškąja, bet dieviškąja galia, tai vedimas į šį tikslą yra ne žmogiškojo, bet dieviškojo valdymo užduotis, kaip sako Apaštalas: „Dievo malonės dovana – amžinasis gyvenimas“ (Rom 6, 23).

Tad šis valdymas priklauso tam Karaliui, kuris yra ne tik žmogus, bet ir Dievas, būtent priklauso

mūsų Viešpačiui Jėzui Kristui, kuris, žmones darodamas Dievo sūnumis, įveda į dangiškąją šlovę. Jam buvo suteiktas niekada nesibaigiantis valdymas, dėl to Šventajame Rašte Jis vadinamas ne tik kunigu, bet ir karaliumi. Kaip sako Jeremijas: „Kaip karalius jis viešpataus ir sumaniai vykdys krašte kas teisinga ir teisą“ (*Jr 23, 5*), iš jo kyla karaliskoji kunigystė. Negana to, visi Kristaus tikintieji, kiek jie yra jo nariai, vadinami karaliais ir kunigais.

Todėl tarnavimas šiai karalystei – kad dvasiniai dalykai būtų atskirti nuo žemiškųjų – patikėtas ne žemiškiems karaliams, bet kunigams, ypač aukščiausiam kunigui, Petro įpėdiniui, Kristaus pavaduotojui, Romos vyskupui. Visi krikščioniškųjų tautų karaliai turi būti jam pavaldūs kaip pačiam mūsų Viešpačiui Jėzui Kristui. Taigi, kaip sakyta, jam, kuriam tenka galutinio tikslo rūpestis, turi būti pavaldūs ir jo įsakais turi vadovautis tie, kuriems priklauso rūpintis pirmesniais tikslais.

Kadangi pagonių kunigystės ir viso religinio kulto tikslas buvo skirtas žemiškoms gėrybėms, kurios visos susijusios su visuomenės bendruoju, karaliaus rūpesčiui pavaldžių gėriu, tai pagonių kunigai pagrįstai buvo pavaldūs karaliams. Bet ir Senasis Testamentas žadėjo dievobaimingiems žmonėms žemiškas gėrybes – ne iš demonų, bet iš tikrojo Dievo, – todėl Senajame Testamente kunigai taip pat buvo pavaldūs karaliams. Tačiau Naujajame Testamente kunigystė yra kai kas aukštesnio, nes žmones veda į dangiškąsias gėrybes, todėl Kristaus įstatyme karaliai privalo būti pavaldūs kunigams.

Todėl dieviškoji apvaizda nuostabiai patvarkė, kad Romos mieste, kurį Dievas numatė krikščioniškosios tautos svarbiausia sostine, pamažu buvo

įdiegtas paprotys, jog miesto valdytojai būtų pavaldūs kunigams. Kaip sako Valerijus Maksimas²⁴, „mūsų mieste viskas turi būti visuomet nustatoma pagal religiją, taip pat, kai norime išvysti aukščiausiosios didenybės šlovę. Juk valdantieji nedvejoja tarnauti šventovėms įsitikinę, kad žmogiškieji dalykai bus geriau valdomi, jei jie gerai ir nuolat bičiuliausis su dieviškąja galybe“²⁵. Taip pat Galijoje, kur ypač suklestėjo krikščioniškosios kunigystės įžadas, jau pagonybės laikais druidais vadinami kunigai kaip dieviškąjį reikalą nustatė teisę visai Galijai. Apie tai rašo Cezaris knygoje „Galų karo užrašai“²⁶.

4. Karalius privalo siekti, kad visuomenė gyventų gerai

Kaip žemiškasis gyvenimas, jei žmonės jį gerai nugyvena, krypsta į savo tikslą – palaimingą gyvenimą, kurio tikimės danguje, taip i gerą gyvenimą visuomenėje kaip i tikslą nukreipti visi pavieniai žmonių siekiami gėriai – turtai, pelnas, sveikata, iškalbingumas ar išsilavinimas. Todėl, kaip sakyta, tas, kuriam priklauso rūpintis galutiniu tikslu, turi būti tu, kurie rūpinasi tikslui skirtais dalykais, priešaky ir savo įsakais jiems vadovauti. Iš to, kas pasakyta aišku, kad kaip karalius, vykdydamas dieviškąjį valdymą, turi

²⁵ *Valerius Maximus. Factorum et dictorum memorabilium, VII, c. 1, Nr. 9.*

²⁶ *Gaius Julius Caesar. Galų karo užrašai / iš lotynų k. vertė Violeta Radvilienė. – Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 120 (VI, 13,5).*

būti pavaldus kunigystės institucijai, taip ji turi būti visų žmogiškųjų tarybų priešaky ir jos įsakai turi vadovauti valdymui.

O kas siekia tobulinti tai, kas skirta kam nors kitam kaip savo tikslui, turi stengtis, kad jo triušas tiktų tikslui. Pavyzdžiui, ginklininkas pagamina tokį kalaviją, kad jis tiktų kovoti, o statybininkas turi taip suplanuoti namą, kad tiktų gyventi. Kadangi gyvenimo, kurį dabar gerai nugyvename, tikslas yra dangiškoji laimė, tai karaliaus užduotis – rūpintis visuomenės geru gyvenimu taip, kaip to reikalauja dangiškosios laimės siekis. Būtent, tegul remia tai, kas veda į dangiškąją laimę, o tuos, kurie priešinasi, tegul – kiek tai galima – nubaudžia.

O kas yra kelias į tikrąją laimę ir kas kliuviniai jame, sužinome iš dieviškojo įstatymo, kurio mokyti – kunigų pareiga. Kaip sako Malachijus: „Juk kunigo lūpos turi saugoti pažinimą, o žmonės turi ieškoti mokymo iš jo lūpų“ (*Mal 2, 7*). Todėl Pakartoto Įstatymo knygoje Viešpats taip liepia: „Įsodintas į savo karalystės sostą, jis turės įsakyti, kad šio įstatymo nuorašas būtų jam padarytas ant ritinio Levio giminės kunigų akivaizdoje. Tėpa silieka jis su juo, teskaito jį visas savo gyvenimo dienas, idant, ištikimai laikydamasis šio įstatymo žodžių ir šių įstatų, išmuktų pagarbiam bijoti Viešpaties, savo Dievo“ (*Įst 17, 18–19*).

Tad dieviškojo įstatymo pamokytas, karalius savo ypatingą pastangą turi nukreipti į tai, kad jam pavaldi visuomenė gyventų gerai. Ši pastanga api ma tris dalykus: pirma, gero gyvenimo susikūrimas pavaldžioje visuomenėje; antra, jo išsaugojimas; trečia, išsaugotojo pavertimas vis geresniu.

O pavienio žmogaus geram gyvenimui reikia dviejų dalykų: vienas pagrindinis – tai veikimas

laikantis dorybės (nes dorybė yra tai, kieno dėka kas nors dorai gyvena), o kitas, antrinis ir tarsi instrumentinis, – pakankamas kiekis kūniškų gerybių, kurios būtinos doram veikimui. Pagaliau pačios žmogaus vertybės priešastis yra prigimtis, o visuomenės vertybė, kurią vadiname taika, turi rūpintis valdovas. Tad geram gyvenimui visuomenėje sukurti reikia trijų dalykų. Pirma, visuomenėje įvesti taikos vertybę. Antra, kad taikos ryšiu suvienyta visuomenė būtų linkusi daryti gerį: panašiai kaip žmogus negali daryti gera, jei jam nebūdinga išankstinė atskirų dalių vertybė, lygiai taip ir žmonių visuomenei, kol ji stokoja taikos vertybės ir kovoja su savimi, atsiranda kliūtys gerai veikti. Trečia, geram gyvenimui reikia pakankamai išteklių – tuo privalo rūpintis valdovas.

Tad jei karališkosios institucijos dėka visuomenėje sukurtas geras gyvenimas, reikia stengtis jį išsaugoti. Yra trys kliūtys, neleidžiančios viešajam gerui tęstis, o viena iš jų kyla iš prigimties: juk visuomenės gėrio negalima nustatyti kartą ir visam laikui, bet tai daryti reikia lyg nepaliaujamai – žmonės mirtingi, amžinai negali būti, nė neturi tų pačių jėgų per visą gyvenimą, nes jis labai keičiasi, tad žmonės per visą gyvenimą nepajėgia vienodai atlikti tų pačių pareigų. Antra kliūtis išsaugant viešąjį gerį kyla iš vidaus, o jos šaltinis – valios išskrypimas: ar tingumas atliekant tai, ko reikalauja viešasis reikalas, ar net kenkimas visuomenės ramybei, kai kas nors, pažeisdamas teisingumą, trikdo kitų ramybę. O trečia kliūtis išsaugant viešąjį gerį kyla iš išorės: kai užpuolus priešams taika sunaikinama ir karalystė arba miestas kuriam laikui visiškai sugriaunamas.

Tad karalius privalo rūpintis pašalinti minėtas tris kliūtis trejopai. Pirma, rūpindamasis ipėdiniais, kurie pakeis esančius įvairiose tarnybose. Tą patį daro Dievas, valdydamas netvarius daiktus, kurie negali nuolat tęstis: prižiūri, kad vieniems pakeisti atsirastų kiti, ir taip išsaugo visatos taisyklingumą. Panašiai karalius, kuris uoliai rūpinasi kitais pavaldžios visuomenės gėri. Antra, tegul savo įstatymais ir įsakais, bausmėmis ir apdovanojimai suturi jam pavaldžius žmones nuo nederamų dalykų ir veda į dorus darbus, o pavyzdys tebūna Dievas, kuris žmonėms davė įstatymus ir apdovanoja jų besilaikanciuosius bei skiria bausmes nusižengusiems. Trečia, tegul karalius rūpinasi jam pavaldžios visuomenės apsauga nuo priešų. Juk niekas nepadės išvengti vidinių pavojų, jei neapsiginama nuo išorinių.

Lieka trečioji karaliaus pareiga gerai sutvarkyti visuomenę – rūpintis pažanga. Ji atliekama tuomet, jei minėtuose pavieniuose dalykuose ištaisoma tai, kas netvarkinga, papildoma tai, ko trūksta, ir, jei imanoma pagerinti, siekiama patobulinti. Todėl ir Apaštalas primena tikintiesiems, kad siektų aukštesniųjų malonės dovanų (*1 Kor 12, 31*).

Taigi tai priklauso karaliaus institucijai, ir kiekvieną šių dalykų reikia atskirai išsamiau nagrinėti.

APIE ATEITIES SPĖJIMA

Valdytojui Jokūbui
Tonengiečiui

DE SORTIBUS
ad dominum Jacobum
de Tonengo